

A Vasárnapi Ujság hetenkint egyszer nagy negyedrében egy és fél iven jelenik meg. — Előfizetési díj 6 hónapra Buda-Pesten házhoz küldve vagy postal úton a Politikai Ujdonságokkal együtt 4 pft. vagy 4 ft. 20 kr. uj pénzben. Az előfizetési díj a Vasárnapi Ujság kiadó-hivatalához (egyetem-utca 4. szám) bérmentve utasítandó.

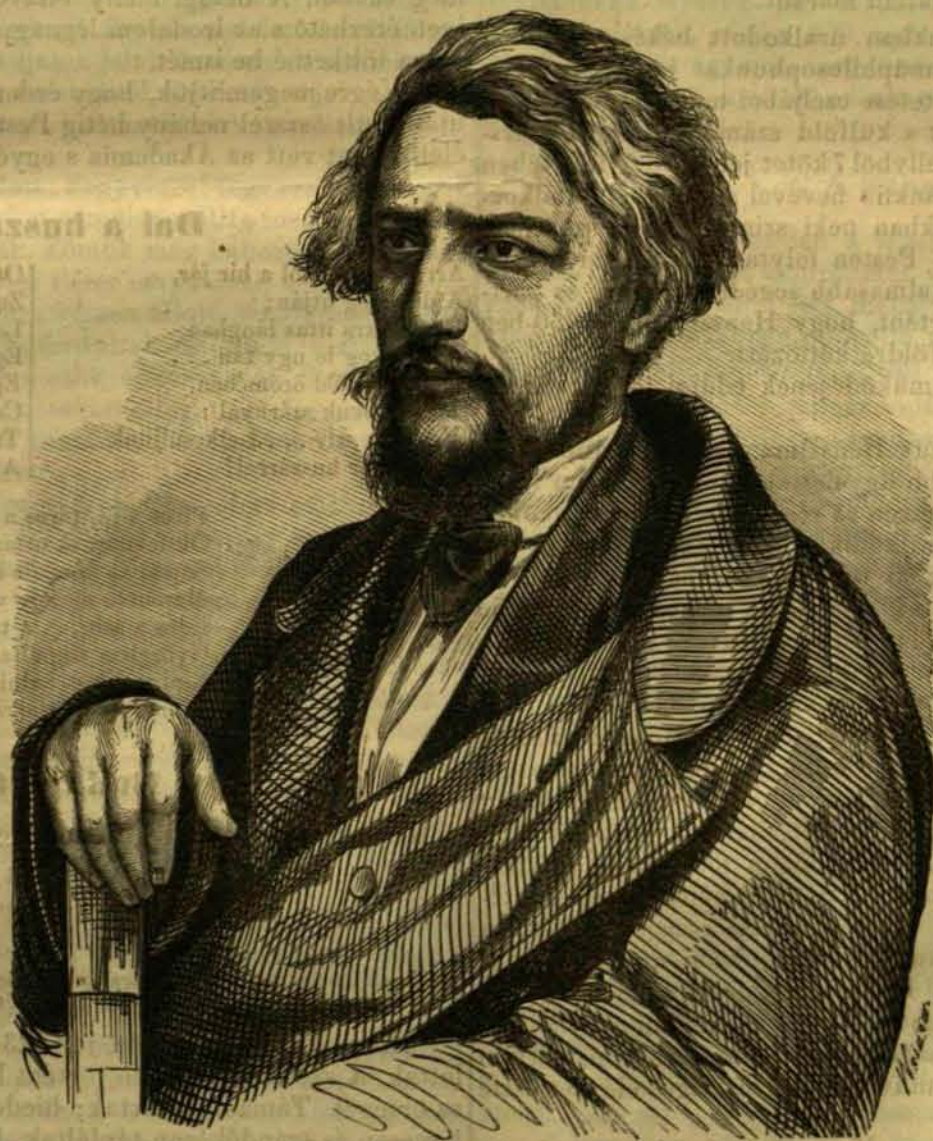
Henszlmann Imre.

Hazai művészeti viszonyaink s a műzslés fejlődésének szempontjából valódi veszteségnek tekinthetjük, hogy azon férfiu, kinek nevét e sorok élén olvasnatjuk, néhány év előtt, művészeti vágyaitól ösztönözötve, külföldre költözött s nem küzd többé itthon soraink között. — Henszlmann Imre egy évtizeddel ezelőtt valódi tekintély gyanánt tisztelteték irodalmunk férfiai körében, különösen szépművészeti kérdésekben, mert ő egyike legalaposabb szaktudósainknak azon téren, mellyen a belső hivatáson kívül egyedül hosszú tanulmány és buvárlat vezet célhoz: a művészet történetében s annak elméleteiben. Reméljük, hogy életének s hatásának e rövid vázlatja is meggyőzندی erről az olvasót.

Henszlmann Imre született Kassán 1813. oktob. 13-kán. — Iskoláit kezdé Kassán, folytatá Eperjesen és Pozsonyban s végzé Pesten és Bécsben. A két utóbbi fővárosban hallgatá az orvosi tudományokat, mikből végre Paduában, az olasz egyetemen, adott rigorosumot 1837-ben. — Azonban az orvosi tanulmányok, mellyekre annyi időt és szorgalmat fordított, nem elégiték ki az ifju tudor vágyait. — Az orvosszerek, a gyógyítás bizonytalansága, mit a cholera akkori kitörése alkalmával Olaszországban különös mértékben volt alkalma tapasztalni, egészen kedvét szegte; csakhamar lemondott ez először választott életpályáról s más tanulmányok felé fordítá figyelmét, mik iránt már eperjesi tanuló korában feltünő vonzalmat érzett: a régiségtan és szépművészetek voltak ezek.

Eperjesen Fehérváry híres mű- és régiséggyűjteménye, melly hazánkából azóta Angliába vándorolt, szabad rendelkezésére állott a fiatal tanulónak s kétségtelen, hogy itt töltött ideje elhatározólag hatott tanulmányainak későbbi irányára. Így magyarázható, hogy Paduából azonnal beutazta egész Olaszországot, a szépművészetek classicus hazáját, s különösen sokat időzött Velenczében s Rómában, hol leginkább az építészetet tanulmányozá jeles szaktudósoktól.

Elméleti és gyakorlati ismeretei az általa kedvelt téren, már az előbbi években szaporodának. Bécs műcsarnokai s többszörös utazásai Németországban kedvező alkalmul szolgáltak neki céljára; a rajzoló művészetekben, festészetben és szobrászatban gyakorlatilag is megkísérté erejét. Midőn Olaszországból haza érkeve, Pesten megtelepedett, itt egészen az irodalomnak s művészeti kedvencz tanulmányainak szentelé idejét. — Sem előtte, sem utána a magyar irodalom alaposabb műitést, művészeti törekvéseinknek lelkiismeretesb, avatottabb bírálóját nem ismerte. Hogy milly nemes és magasztos eszmékkal foglalkozott, tanusítja számos kisebb nagyobb irodalmi műve, mellyekből néhányat elég legyen itt röviden csupán címök szerint megemliteni.

HENSZLMANN IMRE.

1841-ben jelent meg következő önálló műve: „Párhuzam az ó és ujkori művészeti nézetek és nevelések közt, különös tekintettel a művészeti fejlődésre Magyarországon.“

1846-ban a Kisfaludy társaság Évkönyvében jelent meg egy

kimerítő értekezése : „*A hellen drámáról*,” melyben számos új és eredeti művészeti nézeteit fejtegeti, szoros tudományos és rendszeres modorban.

Ugyanazon évben jelent meg tőle saját rajzaival és magyarázatával: „*Kassa városának ó-német stílusú templomai*,” nagy ivalakban, 12 szép rajztáblával. Irodalmunk kevés diszmuvei közé tartozik e munka s mint történeti s egyszersmind építészeti mű, e szakban nálunk egyetlen. A sok idő-és pénzáldozattal s kitartó szorgalommal dolgozott, valóban ékes diszmű, a kassai templomban feltűnő nagyszerű goth izlést magyarázza s ismerteti. *) E művében s azonkívül hírlapi cikkekben s társulatok gyűléseiben Henszlmann figyelmeztetést leghathatósabbban a nemzetet: minő kincsei vannak egy országnak műemlékeiben, s minő véték azok elpusztítása s elhanyagolása. A gyakrabban főmerült illynemű vandalizmusok ellenében hatályos szót emelt az 1846-ban Kassán és Eperjesen egybegyűlt magyar orvosok és természetvizsgálók egyesületének répiségtani osztályában, minek következtében az egyesület folyamodást határozott intézni az országgyűléshez, kérvén ezt, hogy a még meglevő régiségek rajza, ismertetése és fentartása iránt intézkedjék. Hasonló figyelmeztetést intézett az egyesület a Magyar Akademiához is, mellynek üléseiben — mint levelező tagja — maga Henszlmann is több ízben felszólalt ez ügyben. Ekkor történtek hazánkban az első intézkedések a régiségek iránti kegyelet ébresztésére, minek azóta, örömmel mondhatjuk, sok szép bizonyosságát tapasztaltuk a magyar közönség részéről.

Meg kell még említenünk röviden, hogy Henszlmann 1847-ben az Erdélyi János által szerkesztett, „*Szépirodalmi Szemlének*” volt egyik fő dolgozó társa s a Csengery által szerkesztett *Pesti Hírlapban* is több jeles dolgozata jelent meg, mik között mindenkor nagy figyelmet ébresztének különösen a műegyesület tárlatáról irt alapos bírálatai. — „*A művészet története*” czimű nagy önálló munkája még eddig kiadatlan maradt.

A mult évtizedben hazánkban uralkodott békés, de élénk politikai mozgalom e higgadt műphilosophunkat is magával sodorta. A hazai viszonyok ismertetése céljából már 1843-ban indított meg egy német folyóiratot a külföld számára („*Vierteljahrsschrift aus und für Ungarn*”), mellyből 7 kötet jelent meg Lipszében s mellyben számos tisztelt hazánkfi nevével s művével találkozunk. — Az 1848-i mozgalmakban neki szintén jutott szerep; a mozgalom csillapultával ismét Pesten folytató tanulmányait, de ezek olly fokra érnek, hogy hatalmasabb segédeszközökre és pártfogásra volt szüksége. Így történt, hogy Henszlmann 1850-ben bizonytalan hosszabb időre külföldre költözött.

S épen itt következik az ő működésének eddigi legnevezetesebb időszakra.

Midőn 12—14 évvel ezelőtt Henszlmann Imre, szülővárosa Kassa székesegyházát legnagyobb ügyelettel méregette, azon fölfedezésre jött, hogy az épület egészén és részletein bizonyos geometriai és arithmetikai törvény uralkodik, s hogy az arányok egyetlen alapmértékből fejlődnek ki tökéletes szabályossággal. — Meglepetve ezen harmonia által, összejárta nevezett hazánkfi azóta Németországot s mindenütt ugyanazon törvényre ismert nem csak a goth épületekben, hanem a román idősziakban is, feltalálván azt még a legrégebb, 968 évből származó, Gernrodei templom is. — Németországból Angliába ment át Henszlmann, itt is sikerrel folytatta tanulmányait. 1856. táján egy figyelmeztető jegyzéket adott be fölfedezéséről a „*Brit építőmesterek intézetébe*.” *Tasner* Antal akadémiai tag még akkor értesítette a nemzetet azon kedvező fogadtatásról, mellyben Henszlmann fölfedezése az érintett angol szakférjak által részesült. A „*Brit építőmesterek intézetének*” elnöke, Donaldson ur végre Franciaországba utasította hazánkfiát, hogy Franciaország kitűnő építészeti műemlékeit is vonja be vizsgálódásai körébe. Henszlmann e vizsgálatokat is befejezván, még inkább megerősödött tudományos fölfedezése helyességében s 1857 évi októberben a francia közoktatási miniszterium nyelvtudományi, történeti és művészeti bizottsága elé terjeszté fölfedezését.

A francia miniszterium ezen bizottságának régiségtani osztálya, egyik legjelesebb tagját, *Lenoir*t, bizta meg Henszlmann munkája megbírálásával. *Lenoir*, több jeles munka szerzője, Párisban a szépművészetek akademiájában az építészeti történetének tanára

*) A kassai templom rajzát s ismertetését l. a V. U. 1857. évi 2. számában.

s e szakban bizonyosan az első egyike a francziák között. Annál nagyobb jelentőségű, hogy e tudós férfi a legnagyobb méltánlattal és elismeréssel szólott Henszlmann tanulmányai eredményéről s megkéretni indítványozta a közoktatási minisztert, legyen segéddel azon munka kiadásához, „*melly annyi világot vet a művészet tanulmányára, s mellynek eredményei igen tetemesek és fontosak lesznek azon országokra, a mellyben létrejöhet.*” — *Lenoir* hosszú jelentését bővebben ismertette a magyar Akadémia 1858. jan. 4-i ülésében *Csengery* Antal s kik a dolog által közelebb vannak érdekelve, azokat az akadémiai munkálatokra utasítjuk.

Legyen itt elég végre megjegyeznünk, hogy *Lenoir* jelentésének kívánt eredménye lön s a francia közoktatási miniszterium biztosítá Henszlmann munkája körüli gyámolításáról. Az egész kiadás 3 kötetet fog tenni 4-ed rétbén, mindenik 50 ivvel. Ezekhez járuland 45—84-ig való rajz és 26 beláttató táblából (tableaux synoptiques) álló atlas.

Az első kötet tartalma lesz: Görög, bizanczi, román és átmeneti időszi templomok.

A második kötet: Francia- és Németország goth épületei.

A harmadik kötet: Anglia, Magyar-, Spanyol- és Olaszország goth épületei.

Ugy vagyunk értesülve, hogy az első kötet, a hozzátartozó rajzokkal együtt, a közelebbi időkben már elhagyta a párisi sajtót, kívánjuk, hogy a többi is minél gyorsabban kövesse ezt. Ohajtjuk pedig ezt, mind a tudomány érdekében, melly e mű által — mint a szakértők meg vannak győződve — kétségtelen lendületet nyerend, mind a sok évi tanulmány és fáradozás jutalma, kielégítése gyanánt, mind pedig végre azért, hogy Henszlmann Imrét, kit művének kiállítása olly régóta külföldön tart, ismét itthon üdvözölhessük, hol évek előtt a tudományos és művészeti köröknek szakavatott, tekintélyes tagja volt s bizonyosan nagyobb mértékben leend az még ezután. A hézag, melly eltávozásával sorainkban támadt, igen érezhető s az irodalom legnagyobb nyeresége volna, ha azt ő maga tölthetné be ismét.

Végre megemlítjük, hogy érdemes hazánkfi, sok évi távollét után mult ősszel néhány hétig Pesten mulatott, melly alkalommal élénk részt vett az Akadémia s egyéb müintézeteink üléseiben.

Dal a huszárokról.

Arra járnak, hol a hír jár,
A dicsőség utján;
Kardjaikra ittas lángban
Az ragyog le ugy tán . . .
Dobog a föld örömeiben,
Merre lovuk szárnyal:
Verjen a szív . . . Lelkesüljünk
A magyar huszárral!

Ott rohannak! Ott a zászló!
Zug az ágyu mélyen;
Lángol a vér az erekben,
Ég a kard a kézben;
Egy rövid perc . . . Vész, dübörgés
Csakhamar tovább hal;
Trombita szól . . . Haj, előre
A magyar huszárral!

Piros a fü, piros a tér,
Ök feküsznek ottan;
Sápad az arc, de az ajkon
Mámoros mosoly van.
Édes a seb . . . a távolból
Győzelem zug által:
Élni szebb-e, halni szebb-e,
A magyar huszárral?

Dalmady Győző.

Buda ostroma

Rogendorf által, bevétele Szolimán által 1541.

Irta PAULER GYULA.

(Folytatás.)

III.

Magyarok összeesküvése Buda várában; szomorú következmények. A vár ágyuztatása, a lakosok szenvedései, kétségbe esése. Utissenicis tartja fenn bennök a lelket.

Következő napon este, jun. 13-án, a külső ágyuk megszólaltak. A szokatlan időben történt lövöldözés meglepte, fölzavarta az őrséget. Támadást vártak; hiedelem, mellyet az összeesküdtek ügyesen és szándékosan tápláltak, hogy a figyelmet az ostromlók temetőjéről elfordítsák. A temetőnél, melly a Boldogasszony (mai főtemplom) temploma körül terült el, egy ajtócska vezetett le a Dunához; ezen kellett Perényinek és Révaynak a várba nyomulni. Palczán, kinél a kulcs volt, már készen állott, de több be nem avatott polgár körötte beszélgetett. Némelyeket a vár védelme-

zésére küldött a kisbíró, másoknak pedig elbeszélte, hogy Bornemisza Gergely és Korcsolyás Péter, kiket jelenlétükben kibocsátott, foglyot mennek ejteni, hogy megtudják a szokatlan lödőzés okát.

Az éj viharos volt. Bornemisza és Korcsolyás észrevétlenül elérték Rogendorf táborát, hogy először a magyarokat, azután 2 zászlóalj landsknechtet, azután az egész sereget a városba vezessék. A német seregben, és a magyarok táborhelyén mindent nyugalomban találtak, csak két zászlóalj landsknecht és egy lovas csapat állott fegyverben, Rogendorf fiának vezérlete alatt. Neki szánta Rogendorf a nap dicsőségét, neki adta a zászlót, hogy Buda falára kitűzze, ha a gyalogság által kinyitott kapun lovasaival behorog, a magyar uraknak pedig mitsem szólott. Rogendorf semmikép sem akart magyarokat adni a két budai mellé. Kénytelenségéből tehát a 300 némettel indultak Buda felé, és éjjelkor a kitűzött helyen állottak. Bornemisza Tamás nyitotta ki az ajtót és a sötétben egyenként bemászó katonáktól kérdezte: hol Révay? ki a vezértek? Felelet helyett, zavart, durva hangzású érthetetlen szók ütök meg fülét. Bornemisza azonnal átlátta, hogy Rogendorf szavát nem tartotta. A meglepetés, a bukásnak biztos érzete elszibbasztá a vakmerő férfi lelki erejét; csak menekülésre gondolt, és a benyomulókat ott hagyá. Palczán, ki szintén ott forgolódott, követte példáját. A landsknechtek vezető nélkül, dőbörgő lépésekkel, fegyvercsörtetve, a puskások égő kanócokkal betolakodtak, és a Mária-térre nyomultak a tanácsház és a pelengér felé. A temetőben állomásozó városi őrség, észre nem vette őket; a piacon két ember a szomszéd korcsmából kilépvén, szembe jött velük. Látván a fegyveres népet, kérde az egyik: kik vagytok? A megkérdezt német, válasz helyett bárdjával rögtön levágta; a másik erre káromkodva elkíáltá magát: Rogendorf emberei vannak a városban. Szava elhatott a szomszédba, és számos hang rémülve ismétlé kiáltását. Petrovics őre a pelengérenél figyelmessé lett és rákiáltott a katonákra: Kik vagytok? Adjatok jelt! A németek semmit sem tudtak mondani, bár a két tanácsbelitől hallották a jelszót. Csátára buzdíták egymást, és harci kiáltásukkal válaszoltak: Herr, Herr, Herr!

Rögtön roppant zaj támadott: Fegyverre! fegyverre! hangzék az utcákon végig. A jövevényeket rémülés szállta meg; a hátulsók elhajták dárdaikat és kiillantak. Zömük még habozott. Batthyány Orbán az éji őrjáráttal, Petrovics Péter csapatával, melly a Szent-György-téren minden eshetőségre készen állott, megtámadta őket. De ezek az első rohamra megfordultak és kifelé szaladtak; a lánshalmaz gátolta a futást a szűk ajtócskán át. Sokan a falakon ugráltak le, sokan leölettek, sokan elfogattak. Rogendorf fiát a lovasokkal a futók magukkal ragadták; az ifju ott hagyta zászlóját, diadalmi jelül a várbelieknek.

Bornemisza Gergely és Korcsolyás, Rogendorf embereivel kiszaladtak. Palczán Péter és Bácsi Benedek a Ráskay háznál átszöktek a falon. Bornemisza Tamás Drailingerrel a zsidó-kapu mellett levő ajtócskán menekült a szabadba. — Másnap reggel Utissenics vizsgálatot indított az árulók ellen. A menekültek szolgálai a kinpadon kivallották mind azok neveit, kik uraikkal éjenként titkosan összejöttek. Ugy látszik, hogy a főczinkosok mind elkerülték a büntetést. A nép dühe lakásaik ellen fordult. Drailinger, Bornemisza Gergely és Bácsi Benedek házaikat földülték, azután Bornemisza Tamás szép házaát a nagy piacon fogták körül. Ez embert, úgy látszik, akkor úgy mint napjainkig, az összeesküvés lelkének tartották. Az őrző népet nevének, gyermekeinek halálát kívánta. „Kivetjük az ablakon! Darabokra vágjuk! Véréket iszszuk!” ordították mindenfelől. Utissenics megjelenése az ocsmány tettet meggátolta; pecsétet ütött a kalmár összes vagyonára, és családjának védelmére őrizetet rendelt a házhoz. Hasonló sors érte Palczán vagyonát, kihez az összeesküdtek közül többen vagyonukat vitték. Nejét a barát kérdőre vonta; az asszony rémültében Bácsi Ferencznek rejtékét elárulta. Ferencz deák a kinpadon bevallá, hogy a leveleket Rogendorfnak, a szerződést ő írta. Utissenics, mint főbűnöst halálra vitette; megnégyelték. Megnégyelték még néhány kisebb bűnöst, fölköltöttek még többet. Számos gyanus polgár börtönben sinlődött sok ideig. Turkovics Miklóst betegsége, tán féltékenysége, minden részvételtől távol tartotta. Nem tállátván gyanuok ellene, hivatalában megmaradt. A szökevényeket örökre száműzték; fejükre dijt tűztek, vagyonukat elkobozták a kincstár számára, miről a királynénak mitsem mondtak.

Utissenics rá tette kezeit: ez volt a kincs, melylyel a török fővényességét kielégíteni akarta.

Ily véget ért a merész vállalat, mellyet néhány polgár Utissenics szeméi előtt megkezdeni mert, titokban tartani tudott, és majdnem dülőre vitt. A magyarok Ferdinand táborában dühösen hallák a terv meghiusulását, és Rogendorfnak tulajdoníták; Bornemisza keserű könyei és szomorú sorsa fokozta az ingerültséget. Még a közkatonák is korholák Rogendorf képtelenségét. Rogendorf dühében, mellyet erő nem gyámolított, golyózáport bocsátott Budára. Megszállással akart célra érni. A vár két sétányát összeszezta, semmivé tette; Szent István-tornyát erősen megrongálta. Végre az új elővédet a várnál összelötte. A mellvéd a falak egész hosszában leomlott; a védők ótalom nélkül ki voltak téve az ellenség tüzeinek.

Az ostromlók tüzeivel éhség szövetkezett, megtörni a vár beliek vitétségét; már júniusban hiány mutatkozott a legszükségesebb, legszokottabb dolgokban. Alig volt fa, alig volt takarmány. A víz szűkét bor csak részben pótolhatta. Lassanként a kenyér is fogyni kezdett, daczára, hogy szűk adagokban osztogatták a várból a lakosoknak. A hiánnyal arányosan nőtt a drágaság. A szegényebb osztály, melly a tehenet 40, a borjut 6, a tyukot 2, forintjával nem fizethette, a vas vajjal és szalonnával táplálkozott, s az utcán heverő dögölt lovakat metélte szét eledelül.

Elégületlenség kezdett mutatkozni a nép között, melly végre hangosan kifakadt. „Fel kell adni a várat, kiáltozák uton utfélen, hogy ez inségnek vége szakadjon!” Utissenics a zavargók közt megjelent; a piacon naponként szónokolt a néphez, és hatalmas szavával lelkesíté, kitartásra buzdítá. A kolompokat titkon nyujtott eledellel lecsillapította; a nyakasabbakat különféle tisztségekkel megbízta, hol szemmel tartották minden mozdulatukat és ártalmatlanokká teheték. Így történt, hogy jul. 3. már kirohanásra vihette vitézeit, melly 200 ostromló katonának került életébe. Mindazáltal az ágyuzás meg nem szűnt és Budán aggodalommal várták a hét heti lödőzés után a rohamot, mellyet vissza verhetni alig remélettek.

(Folytatás következik.)

A szappan.

A tisztaságot hajdan a legelső erények közé sorozták; az istenség előtt kedves áldozattétel, vallási kötelesség volt az, és ezzé azon összefüggés által lett, melly létezik a testi és lelki tisztaság közt. A szokás azonban eltörölte vallásos színezetét s a mi előbb erény volt, most ildényenyé (Sitte) változott.

A tisztaság ma a polgárisodás követelménye, szüksége; és a tisztítószereknek, millyen a szappan is, elfogyasztott mennyisége, a népek miveltiségének legbiztosabb mérve. Különösen a szappan nem csak jele, de eszközlője is a polgárisodásnak, mivel hatalmasan előmozdítja a szükséggyártást, melly a vegytani műipar minden ágával legbensőbb viszonyban áll. Ez okból a szükséggyártás előhaladása a szappangyártást is előbbre vitte. A szappantermelés és fogyasztás utóbbi időben csudálatosan emelkedett, a mi ismét új zsiranyagok feltalálására vezetett.

A régiek, bár a tisztaságot vallási erénynek tartották, a szappant nem ismerték. A régi kor legmiveltebb népei az egyiptomiak, görögök, persák, rómaiak, semmit sem tudtak a szappanról. A rómaiak, valamint a régi népek majd mind, gyapjuszövetet viseltek, mellynek tisztításához poshadtt vizelletet használtak, mivel maga a tiszta víz nem vezetett célhoz. Ezért a kellemetlen illat miatt, a ruhamosók Róma kapuin kívül laktak. A gyapju s posztó-tisztításra, kallózásra, ma is még sok helyütt használják e szert.

A rómaiak Plinius idejében ismerték ugyan már a hamuszirt és sziksót *nitrum* név alatt; de ez felette drága czikk volt, mellyet Macedoniából, Egyptusból hoztak vagy a borág hamujából készítettek. E nitrumot használták is a fürdőkben s belőle olaj- s zsirral a szappan egy nemét állították elő, mellyet azonban csak gyógyszerül vagy a haj szépítésére használtak.

A szappan feltalálását a németek maguknak tulajdonítják, állítván, hogy a rómaiak a germánoktól s galloktól nyerték a szappan közelebbi ismeretét. E megvetett barbarok már régtől ismerték a szappankészítés titkát, mellyet marha-, kecske-ürüzsirból és hamulugból állítottak elő. A galloké, mivel hozzá némi meszet s a tengeri növények hamuját vették, szilárdabb, vagyis sziksós szappan volt; ellenben a germanoké, mivel hozzá a szárazföldi növé-

nyek, nevezetesen, a bikkfa hamuját vették, lágy, zsiros vagyis hamuzsiros, hamagszappan volt. — A zsirnak hasonló összekötését az óloméleggel (Bleioxyd) vagyis az ólomércztapaszt (Bleiweisspflaster) találta fel már előbb Attalus, Pergannus utolsó királya; mindemellett is a szappan feltalálásának dicsőségét a németek nem engedik maguktól elvitatni.

Tizennyolcz század mult el a nélkül, hogy a szappan-készítés előre haladt volna. A zsirfélék természetére a középkorban a vegytan semmi világot nem derített. — A XVIII. század elején még azt vélték, hogy a zsirfélék lég-, viz- és földből állnak; ötven évvel ezelőtt is többféle nemei közül csak az olajt, viaszt, halzsirt, vaját, fagyut különböztették meg. Azt is tudni vélték, hogy e zsirfélék némelyike a hamag (hamuzsir) félekkel szappanná, óloméleggel pedig, ólomércztapasztá válnak.

1783-ban, *Scheele* úgy találta, hogy az óloméleg a faolajból egy sajátos édességű állományt választ ki, melyet később más olajokban, a sertés-zsirban és vajban is fellelt. Ez állomány lényegesen különbözik a czukortól, mert sem nem erjed, sem nem jegeczül, azért *olajéd* (Glycerin, Oelsüsz) nevet kapott. Ekkor még nem sejtették, hogy ez állomány felfedezése milly fontos lehet a szappanképződés meg-

ismerésére. Ennyit tudtak a zsirfélékről és azok szappanosodásáról, midőn *Chevreul* 1811-ben rájött, hogy a hamagfélék behatása által a zsirból különös savanyak támadnak; 1813-ban megmutatta, hogy a sertés-zsirból készült szappan, hamagból, két savanyféle zsirállományból képződik, és hogy e szappanosodásnál e két savanyon kívül, az olajéd áll elő. E savanyos zsirállományok egyike, szilárd zsir színe miatt *gyöngyházsavany* (Perlmutter-säure) nevet nyert; a másik folyós zsir, s ezért *olajany savany* (Oleinsäure) keresztelték. Azt is tapasztalta, hogy e két zsirsavany, a tiszta zsirban még nincs jelen s hogy csak annak szappanosodása közben, az olajéddel egyszerre képződik.

E fölfedezések nyomán *Chevreul* 1816-ban már kielégítő magyarázatot adhatott a szappanképződés menetéről (Process). — Szerinte minden zsir- és olajfélék összetételei bizonyos zsiranyoknak

(anyazsir, Grundfette), millyen a stearin, olajany stb., mellyek a hamag behatása által, ha viz is járul közbe, a sók jellemét öltik föl. Tehát a mi szappanaink sók! és pedig zsirsavas hamagsók. Tehát a zsirsavak és hamagok azon elemek, mellyekből a szappanfőző czikkét előállítja. *Chevreul* által fölfedezett e tény, alapja a mai szappangyártásnak. E fölfedezés után a szappankészítés a vegytan minden

jótéteményeiben részesült; ennek következtében lépett az ki a kézmivesség köréből s gyáriparrá változott át s helyet foglalt a világhajókereskedésben. E fölfedezés után jött *Milly* és *Motard* azon gondolatra, hogy a zsirfélékből mész által a zsirsavanyt kivonja, s e zsirsavanyból gyertyát, az ismeretes *Milly-gyertyát* készítsen.

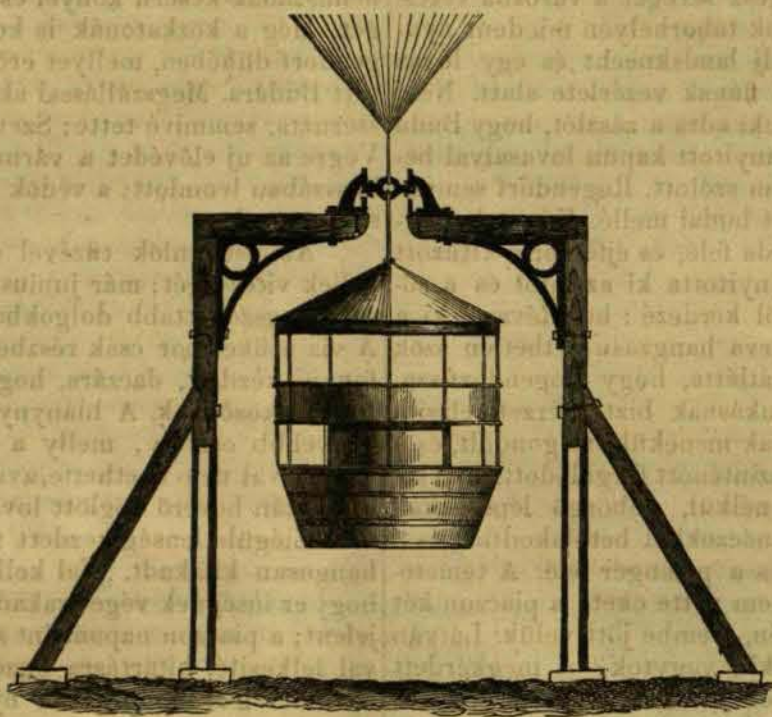
A szappan főhivatása ruháink és bőrünk tisztítása. A bőr a test azon része, mellyre a természet a belső életfolyam iszapját, salakját lerakja. Az elgőzölgött verejtékből tetemes mennyiségű sók maradnak azon vissza; a bőrreteg szűfejdőmirigyeiből olaj válik ki, melly a bőrön fagyuvá keményszik. — Ruháink szennye is lényegileg por, melly kívülről rájuk tapad vagy a zsir magába ragadja. A sókat, port a viz is eltávolítja, de a zsirt, olajt, fagyut csak a hamag oldja fel. E hamagot a szappan nyújtja.

Midőn a szappan a vizben fölolvad, a benne levő hamag egy része szabad lesz, és így a bőr vagy ruha zsirsavával egyesülhet. A mosás ez egyszerű vegyi menelmen alapszik, mellyel egy másik műleges is, t. i. a szappan habzása jelentkezik, melly a szappan zsirtartalmától ered. A szappan ugyanis a zsirféléktől bizonyos síkosságot, szívósságot nyer, mellynélfogva fölolvadásakor, a legerősebb mozgás el-

lenében is megtartja összefüggését. Nem oszlik cseppekké, mint a viz, hanem hólyagcsákat képez, mellyek léget, vagy hamagvizet foglalnak magukban. E habzás egyrészt a szabadabbá lett hamag hatását nagyobb térre terjeszti ki s így szelidíti, másrészt pedig a már feloldott szenny részeit magával ragadva fennhordozza s akadályozza, hogy azok a mosás alatt levő ruhára vagy bőrre ismét viszatapadjanak.

Ebből világos, hogy a jó szappannak bőven habozni s sok erős hamagot kell tartalmazni. Az első a zsirsavaktól, a második a hamagféléktől ered; tehát a zsirsavak és hamagfélék fő és lényeges alkotórészei a szappannak. Evvel mindazáltal nincs az mondva, hogy ezeken kívül, egyéb anyagokkal nem lehetne hasonló eredményt elérni. A habzást, elő lehet idézni a gyanták által is, azaz: ezek pótolhatják a szappanban a zsirsavat; a kovasav erős hamaggal szintén helyettesítheti, úgy szintén sok esetben az enyv, csontkocsony és keményítő. De a szappan másik lényeges főrészt, a hamagot, még eddig nem tudják

semmi egyéb helyettesíteni. Igaz ugyan, hogy a zsirsav nem csak a hamaggal, hanem a vas- és rézeleggel is egyesül, továbbá némely földnemekkel, millyen a mész-, agyag- és keserföld; azonban a hamag helyett ezekkel készült szappan a vizben nem olvad fel, a szennyet kötő zsirt nem oszlatja el: azért az illy szappant egyedül család és a jó szappan hamasítása végett készítik.

Czövekpár a léghajóvaspályán.

A borsod-tapolczai meleg fürdő. — (Lásd a szöveget a 246. lapon.)

A jó szappanfőzésnél tehát fő és lényeges elemek maradnak a zsirsavak és hamagfélék. Mindkettőnek több neme van, mellyek megválasztásától sokban függ a szappan minősége.

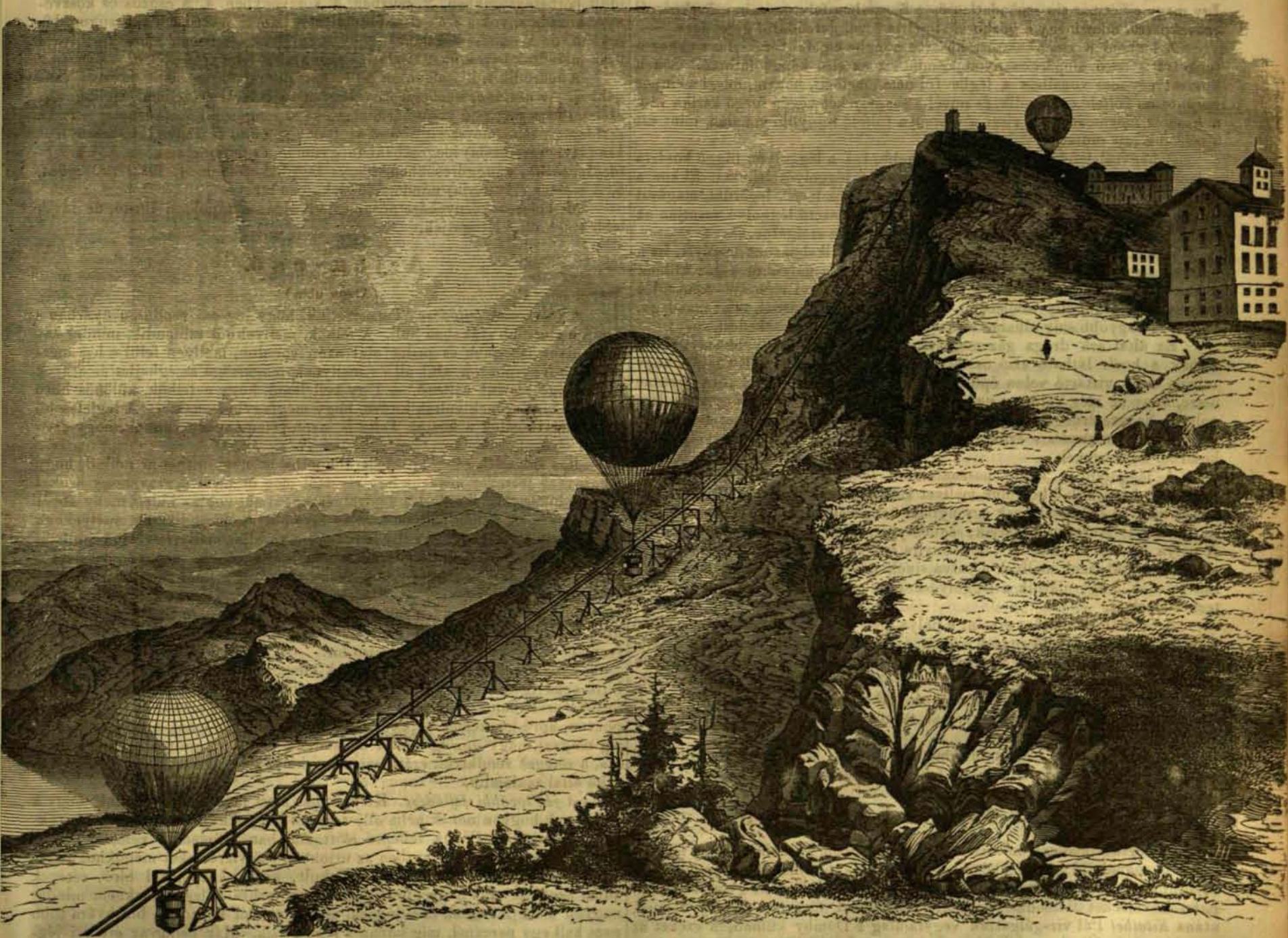
A hamagfélék közül a szappanfőző csak a hamagot (Kali) és szikéleget (Natrum) használhatja. A hamag mint hamuzsír, a szikéleget pedig mint sziksó eléggé ismeretes. E kettőnek hatása különböző. A hamagszappan lágyabb, folyósabb, de erősebb; a sziksappan keményebb, szilárdabb, de gyengébb. A hamuzsirt a fahamuból, a sziksót pedig a konyhasóból nyerheti legkönnyebb szerrel a szappanfőző.

A zsirsavak ellenben már többféle alakban és összeköttetésekben találhatók fel s azok választásától szintén függ a szappan minősége.

Léghajó-vaspálya a Rigi-hegyén.

(Sveiczban.)

A találmányok korában élünk, minden nap, minden óra, új meg új tervekkel, javításokkal szüli, az ipar, tudomány és művészet egyik-másik ágában, úgy hogy azok följegyzése évenként köteteket venne igénybe. Sohasem tudhatjuk, hogy reggelre miféle új találmányra ébredünk, melly a világot ismét át fogja alakítani, mint a gőzerő használatbavétele. Már azt hittük, s sokan ma is hiszik, hogy a vasutak által el van érve a közlekedés tökélyesülésének ne-továbbja; pedig e hiedelem aligha nagy csalódáson nem épül. A gőzkocsinak sinutat kell építeni, melly a hegyeken föl le nem jár egyenlő könnyűséggel, de még csak annyival sem, mint a ló- s ökörszekér! Továbbá a lerakott pár sínhez van kötve, csak ezen járhat, kelhet, e nélkül nem használható; végre pedig csak a szárazföldön halad pályája, a tengerek s nagy tavak partjainál tovább nem haladhat.

A léghajó vaspálya a Rigi-hegyen Sveiczban.

A szappanos legelsőbb a hamuból vagy sziksóból marólugot készít; erre következik a zsirfélék tulajdonképeni szappanosítása forró üstökben és a szappanenyv képződése. Ilyenkor szokták a különféle adalékokat a festésre, illatosításra és hamisításra hozzátenni. Végre a kész szappant kiválasztják az allugból.

A zsirfélék s olajfélék különfélesége lehetségessé teszi, a szappant számtalan változatban állítani elő; míg a hamag-félék csak annak légységára és szilárdságára bírnak befolyással.

E rövid ismertetést, reméljük, tudvágygyal olvassák ki-vált azok, kik a háztartás vezetését viselik, s kik már nem egyszer lehettek kíváncsiak közelebbi ismereteket szerezni a szappanról, melly naponként kezükön forog s melly a rendes háztartásban egyike a legnélkülözhetlenebb cikkeknek.

Mennyivel czélszerűbb volna tehát egy oly közlekedési eszköz, mellyel, épített pálya nélkül, tetszés szerint mindenüvé el lehetne hatni, mellynek hegy-völgy nem vetne akadályt, s melly szárazon s vizen minden fennakadás nélkül egyaránt használható lenne.

De hol van még azon ember, ki a világot illy találmánnyal boldogítani fogja? Már megszületett.

A léghajó ígérkezik illy jótékony közlekedési eszközzé válni, hahogy szerkezete új találmányok által tökélyessé fejlődik. Igaz ugyan, hogy csak föl- s leszállni bírnak vele, de azt kormányozni s vele a szél ellen is menni, még eddig nem; azonban a vasut s gőzhajó gépezete sem egyszerre lett olly tökélyes, mint millyen ma s ennek folytán a léghajónak is biztos és nagy-sikerű jövőt ígérhetni.

Tökélyesülésében jó nagy lépést képezend előre *Albrecht Fridrik* eszméje, ki is könyvet adott ki azon tárgyról, hogy, mint lehetne Sveiczban, az 5500 láb magas Rigi-hegyen átvezető s igen fáradságos uton a léghajót hasz-

nálni, miután a gőzkocsit illy magasra s illy meredekségen fölvezetni lehetetlen. Terve a következőkből áll:

A hegy meredekségén fölfelé harántos irányban *vaspálya* építendő, czövekekre, mint azt rajzunk mutatja. E czövekek és a sinek alakja az első rajzon látható. E pálya t. i. arra szolgál, hogy hegynek föl és le lehessen rajta szállni, és így kétféle sin alkalmazandó rajta, egyik pár a fölmenésre, a másik a lejövésre. Az első rajzon láthatni mindkettő szerkezetét, a mi igen egyszerűnek látszik. Fenn a karózat átgerendája nem függ össze, hanem közepén egy nyílás által meg van szakasztva; s e gerendánaka közepén egymásfelé néző két végén kapocsforma vasak állanak, mellyek közt egy tengely látható. E tengely, közepén lyukas azért, hogy hozzá lehessen kötni a lég-hajót, melly fennáll a levegőben, továbbá a kosarat, melly lefelé csügg, s mellybe az utasok ülnek s a szállítandó teher rakatik. E tengely két végén karika van, arra nézve, hogy a sineken tovaördülhessen, és az a kapocsforma két vas, mellyek közt a képen állni látszik, nem más, mint a lég-hajó vaspályájának átmetszése. Ugyanis az alsó két kiálló vas az alsó sinpár, s az evvel szemközt fölülről lefelé kiálló vas pedig a felső sinpár átmetszése. Így megy e két pár sin szakadatlan összefüggésben folytonosan, czövekpárról czövekpárra, mint megy a gőzkocsi sinpárja tova, gerendáról gerendára.

A lég-hajó a reá akasztott kosarat a légbe emelni törekszik, s ekkor a tengelyt a felső sinpárhoz nyomja, mint ez az első képen látható. Am a kosarat egyenes vonalban a légbe föl nem emelheti, hanem, mivel a sinpár harántosan fölfelé emelkedik, és mivel a tengely két végén forgó karika van, a kosarat megmozdítja s viszi a vaspálya fölfelé irányuló vonalán, mint ezt a második rajz mutatja.

A hegyről lefelé menni már könnyebb, t. i. a léggolyón függő kosárra valami nagyobb súlyt tesznek, úgy hogy az a léggolyót lehuzza. Ekkor a tengely az alsó sinpárra nehezül, s a pálya lejtős levén, legördül, magával huzva a légbeuszó léggolyót is. Tehát a hegyre vezető léggolyó vasutján az egyik pár sin a lejövésre, a másik pár a fölmenésre szolgál.

A léggolyókon eddig fölül kis szellentyűt alkalmaznak, mellyet, ha a lefüggő zsinórral megrántanak, kinyilik, nyílásán a golyóból a gáz kiillan, s ekkép az egész készülék a légből alászáll. E hegyi léggolyó-vasutnál a golyón nem lenne illy szellentyű, hanem völgybeszállásnál, mint mondtuk, a kosárra nagyobb súly alkalmazásával eszközölnék a lereszkedést.

Ez által sok drága gáz meg lenne takarítva. A nagyobb súlyt pedig viznek a kosár látható alsó osztályába mérésével érnék el. E végre a hegy tetején nagy víztartó volna építendő, hova az eső- s hóvizből annyi gyűlné össze, hogy az elég volna az egész évi közlekedés alatt. Valahányszor a léggolyó a hegyre érne, ott kosarába mindig kellő mennyiségű vizet mernének, hogy az a lereszkedésre szükséges súlyt adjon; leérve pedig a völgybe, a kosárból kieresztenék.

A léggolyó az eddig használtaknál szilárdabb s teljesen léghatlan anyagból, kaucukból készülne, mellyet könnygázzal (Wasserstoffgas) töltenének meg. A golyónak csak egy nyílása van, mellyen t. i. a gázt beléeresztik, de ezt is szorosan bezárják; szellentyűje, mint már mondtuk, nem lesz. A pálya folytán minden 20–30 lábnyira lesz egy czövekpár léasva, mellyet első rajzunk ábrázol, mellyek a pálya sineit tartják. E czövekek olly magasak lesznek, hogy alattuk a léggolyó-kosara eljárhat, 20 személyt és 10 m. terhet emelhet.

A feltaláló számítása szerint e pálya igen jól fogna jövedelmezni, mivel a Rigi-hegyen az átkelő utasok száma évenként legalább 30,000-re tehető, melly szám, ha a mostani fáradságos közlekedés megkönnyülne, rövid időn kétszer annyira is emelkedhetnék. A közlekedés e hegyen át most ösvérek, s gyalog hintók segélyével történik. A lég-hajó vaspályának azon előnye is lenne, hogy a szállítást felette gyorsan eszközölhetné, s szélben is, rendkívüli vihart kivéve, közlekedhetnék.

A terv megvan; kivitele lehetőnek látszik, s most csak vállalkozó hiányzik még, ki a kísérletbe pénzt fektetni hajlandó volna.

A Borsod-Tapolczai meleg fürdő.

A borsod-tapolczai hévizek Borsodmegyében, Miskolczhoz egy fél órányira buzognak ki a föld öléből, egy kösziklás hegy aljában s már a mult században használtattak, noha inkább csak mulatságból mint gyógycélokra. Ezen hévizeket Borsodmegye mult században főorvosa *Domby Sámuel*, utána *Kitaibel Pál* vizsgálatták vegytanilag s *Domby* különösen ezeket az egriekhez hajszerűleg hasonlónak nyilvánította. Legújában dr. *Nendtsch* jeles vegyészünknek köszönhetjük ezen hévizek mennyiség vegyöntését, melly eljárás egész terjedelmében olvasható a Természettudományi Társulat Évkönyvei III-ik kötetében. Áll pedig a fürdőintézet itten két fürdőből, u. m. az ugynevezett *belső fürdőből*, melly a tisztessék által használtatik, és egy *szabad ég alatt levő forrásból* a köznép számára. Van egy vendégfogadó is, a vendégek ellátására.

A tapolczai víz tiszta átlátszó, szintelen, iz- és szagnélküli, az üveg-edényben üledéket nem képez. Aránysulya alig különbözik a lepárolt vizétől t. i. a belső fürdőé 1,00018, a szabad ég alattié 1,00016. Hévmérséklete +20° R.

Dr. *Nendtsch* a tapolczai hévizekben következő alkatrészeket talált egy polgári fontban:

Kénsavas haméleghől	0,0294 szemert
Kénsavas szikéleghől	0,0177 „
Kénsavas keseréleghől	0,0213 „
Kénsavas mészéleghől	0,1307 „

Ketteszsénsavas mészéleghől	2,8531 szemert
Ketteszsénsavas keseréleghől	0,2573 „
Szikkhalvagból	0,0384 „
Kovavából	0,0922 „

összesen 3,4400 szemert

E vegyöntés után a tapolczai hévizek a „közönyösök“ rovatába sorolandók. Vegyileg közönyös hévizeknek nevezetnek, azon gyógyvizek, mellyek nagy vegytani tisztaságuknál fogva birnak gyógyerővel. Ezen vizek jecztiszták, iz- és jobbadán szagnélküliek is, vagy csak igen csekély könkéneg = (Schwefelwasserstoff) szagot árasztanak; aránysulyok igen közel áll a lepárolt vízéhez s 16 obonnyi (1 polgári font) mennyiségben 3, legfőbb 5 szemer szilárd vagy nem szállékony alkatrésznél többet nem tartalmaznak. E mellett ezen alkatrészek nem lehetnek ollyanok, mellyek már csekély mennyiségben is tetemes gyógyerőt fejtenek ki.

Különösen javalva vannak az első általános hatásuknál fogva 1. az idült bőrbetegségekben, 2. csúzbán, 3. köszvényben. 4. A csúzos és köszvényes kiizadmányok s ezek által föltételezett izületi meredség, tagzsugorodásokban. 5. A sebzési kiizadmányokban, mellyek előrement lobos kórfolyam után maradtak hátra. 6. A tisztátlan zsongtalan fekélyekben stb.

A második t. i. általánoson üdítő hatásuknál fogva pedig javalva vannak. 1. Az általános gyöngeségben, legyen az erőtetett szellemi foglalkozás, czélszerűtlen életrend vagy bármínemű kicsapongások következménye. 2. Az *érsidegkórokban*, névszerint mind az általános, mind részletes *tulérzenységben* (Hyperaesthesia) idegzsábákban, gyomor- és fejfájalmakban. 3. A *mozg-idegkórokban*, ránggörcsökben, ideges tagreszketésben. 4. *Tehetlenségben*. 5. A *méhhór* (Hysteria) mindenféle alakjaiban stb.

Miskolcz es környékére nézve valódi áldás a tapolczai fürdő, de távolabb vidékről is látogatják.

A jég-eső.

(Arago után.)

A *jégszemek fejlődése*. Tapasztaljuk, hogy jég-eső rendszeren nyárban s a nap legforróbb szakában hull. A felhők, mellyekből szülemlik, mindig nagyon alant lebegnek és pedig alul azon vonalon, mellyen felül a lég mérséklete a fagy-ponton alul áll és mellynek magassága az éghajlat és évszak különbsége szerint változó. — Ugy kell lenni, hogy e felhők, különös hűtő hatással bíró erőknek voltak kitéve, hogy megfagyhassanak. — A legjelesebb természetvizsgálók s köztök *Volta* is, azon véleményben vannak, hogy ezen erő az elgőzölésben keresendő.

Egy folyadék-réteg kiterjedt állapotba át nem mehet a nélkül, hogy a környező testeket melegők egy részétől meg ne foszssa, azaz, hogy azokat meg ne hűtse. Minél erősebb a gőzölés, annál nagyobb a hideg, melly abból származik. — A felhők nagyon kicsiny üres hólyagokból állanak, mellyeknek külső borítéka folyadék. Az illy hólyagok myriádjai, mellyek a felhő felületét alkotják, nyár hevében, délben, nagy gőzölésbe jönnek, — egyfelől mivel a napsugarak, mellyek azokra esnek, igen hatóságok, másfelől mivel nagyon száraz légrétegben lebegnek. — Mindenesetre nagy szerepe van itt a villanyosságának is, mellyel minden felhő bőven van ellátva, — és ismételt kísérletek után bebizonyult, hogy villanyos folyadéknál a gőzölés bővebb, mint olylyannál, melly villanyossággal nem bír.

Ezek azon viszonyok, mellyeknek kimagyarázása által *Volta* megfejteni hitte azon igen feltűnő jelenséget, miszerint augusztus havában, a nap legforróbb szakában és olly légrétegben, hol a mérséklet sokkal felül áll a fagy-ponton, apró jégszemek képződnek. — Ezen képletek tehát, a tulajdonképeni jég magvai, nagy gőzölés által képződnek, melly a napsugarak nagy hatálya, a rétegek rendkívüli szárazsága és a hólyagidomu gőzök erős villanyossága által szülemlik.

A *jég további fejlődése*. Ki kell már most még magyaráznunk, hogy a jégszemek hogyan nőnek néha olly tetemes nagyokká, millyeneknek leestökben tapasztaljuk. *Volta* fellépte előtt általában elfogadott vélemény volt, hogy a jégszemek leesés közben az utjokban eső vizrészeket magukhoz fagylalják s azon hozzátapadás által alakult, közös központtal bíró, rétegek adják azoknak ama nagy kiterjedést. De a terhes fellegek csaknem mindig nagyon alant lebegnek és a jégnek, melly azokból képződik, bizonyára több nem kell egy perczenél, míg onnan a földre esik. Már pedig az eredeti jégszem, melly mintegy buzaszem nagyságu lehet, illy rövid idő alatt, még a legnyirkosabb légben is, annyi réteggel nem szaporodhatik, hogy néha tyuktojás nagyságra nevedkedhessék. — *Volta* tehát azon gyanításra jött, hogy a már alakult jégszem nem csak öt, tíz vagy tizenöt perczig, hanem talán egész órákig lebeg az űrben. És ebben áll tanának új és egyszersmind igen elmés része. Egyébiránt maga elismeri, hogy az e tárgyban első eszméje egy kísérlet által rámadott, melly régi természettani iratokban e czim alatt jó elő „villanyos jégeső vagy villanyos táncz.“ A dolog így áll: — Ha csak egy villanyos felhő van, akkor a jégszemek bizonyos távolban fognak felette állani; — ha kettő van, és pedig a felső villanyos, az alsó villanytalan állapotban, akkor a jégszemek a két felhő között fel és leszálló mozgásba jönnek, — mert a villanyosság, mint tudva van, a testek vonzásában és taszításában nyilvánul. — Ezen cserés mozgás csak akkor szakad meg, ha a szemek folytonosan nevedkedő sulya végre azok lehullását eszközli. — Ugyanezen ide s tova történő mozgásba jönnek a jégszemek, és pedig még gyorsabba, mihelyt azok két ellentes villanyosságú felhő közé jutnak, mellyek egyike vonzólag, a másik taszítólag hat. A természet a jégszemek lebegtetésére, *Volta* szerint,

ez utolsó módot használja. Két illy ellenkező sajátú felhő közötti ingadozás által nyerik a hóanyag magvak az első átlátszó jégborítékot és ezen hosszas ideig tartott mozgás következtében ezen borítékok addig rakodnak egymásra, míg a jégdarabok azon tetemes terjedelmet kapják, mely a földmivest olly gyakran ejti kétségbe. — *Voltának* a jégeső képződését illető nevezetes tana rövidbe foglalva a következő: Egy bármi módon alakult felhőnek gözölgése a folyékony atómkok egy részét megfagyaltja s ezáltal azokat negatív

villanyosságú állapotba juttatja. Az ezen gözölgésből származott ruganyos gözök azáltal, hogy felszálltukban hideg légrétegekbe jutnak, újból felhővé válnak, de pozitív villanyosságúvá (mert kísérletek bizonyítják, hogy a gözök leülepedésénél mindig pozitív villanyosság fejlődik ki). — Ezen egymáshoz közelebb vagy távolabb álló felhőrétegek közt történik már, hogy a jég első magvai fel és leszállanak és lassankint szilárd és átlátszó jéglemezt nyernek, míg végre sulyuk az őket eddig lebegésben tartott villanyerőt legyőzi. G.

T Á R H Á Z.

Kakas Márton imitt-amott.

CIV. Levél. „Egyről-másról.“

Tisztelt szerkesztő ur. A minap, hogy a Svábhegyre kifelé igyekeztem, elveszett a kocsiból egy kerékszeg, kiesett a kerekünk, s nem mehattunk tovább: ott kellett állnom és nézmem és zugolódnom, pedig dél volt és ehes voltam nagyon. Denique nem volt más szabadulás, mint beküldeni a városba egy kerékszegért. Ezen semmi kellemetességgel nem bíró időtöltés közben mit tehettem volna hasznosabbat, mint hogy leüljek az útféltre, s írjak önnek tárczaczkiket egy kiesett kerekű szekérről, a minnek minden porcikája ép és egészséges, rudja jó, kerekai ujak, tengelye biztos, van élje két ló fogva; és még sem mozdulhat odább a helyéből, mert egy kicsi-piczi kis kerékszeg hiányzik belőle. Ugy hiszem, akárkinek is önkénytelenül eszébe jutott volna ebben a helyzetben a mi nemzeti színházunknak az operája; ez is éppen ilyen szekér; vannak hatalmas jó énekesei, énekesnői, kardalnokai, zenekara, választékos repertoriuma, és azért még sem tud haladni, még sem tudnak operát adni, a mikor akarnak. Egy kerékszeg hiányzik, uraim! egy kerékszeg! Szerezték meg akárhonnán, mert bizony nem fogunk odább szekerizhetni!... Azonban visszaérkezett a kocsi a városból, kerített valahol egy ócska strófot, meg egy kopott szeget; szeg és csavar olyan rozadás volt, a millyet csak találni lehet valami padlásos régiségárban, biz azt tán nem is illett volna egy Kakas Márton kocsijára alkalmazni. De már azért csak rátettük biz azt, ha még olyan régi volt is, s szerencsésen hazáig értünk vele. Uraim! uraim! akármilyen ócska kerékszeget! mert bizony nem szekerünk messzire!

Legujabb időkben az a legfrissebb pletyka, a mi a színház udvarából kikerült, hogy Jókai Mór, meg még valaki akarnak színházigazgatók lenni. Én, mint az egyik gyanúsított fél teljhatalmu követe a Vasárnapi Ujság udvaránál, felhiva erzem magamat ez álhirt ünnepélyesen demetirozni. Hasonló szándék amaz egy valakinek sem jár eszébe, hogy pedig Jókai eszébe nem is járhat, azt én majd mindjárt mértanilag bebizonyítom. Ez az öreg ur jelenleg egy lapot szerkeszt, a „Decameron“ két utolsó kötetéhez huszonnegy novellát készít, a Vasárnapi Ujság számára egy kis regényt ír: Heckenast számára a „Felfordult világot“ állítja talpra, Emich Gusztávnak egy négy kötetes regényt önt: „Szegény gazdagok!“ czim alatt, azonkívül akadémiai kalamárisfogláló beszédéhez készül, még pedig nem Zrinyi Miklósról (nem tudom, miért fogták rá?), hanem a magyar nyelv euphoniai szabályairól, már most szeretném tudni, hogy hol marad itt hely színházigazgatásra! Én rá pedig nem támaszkodhatik az öreg ur, mert ha én kiviszem magamat a Svábhegyre, nem kell nekem akkor se' színház, se' papiros; megköszönheti, ha az „Üstökös“ számára liferálok.

Jövöre majd a „Telivérrel“ — addig tanulok angolul — és a műtárlatról, a mi ezuttal magamon kívül ragadt; siessen megnézni, a ki még nem látta.

Kakas Márton.

Honnan veszi sótartalmát a tenger?

A legujabb korban a vegyészek az Atlanti tenger vizét különböző vidékeken felbontván, azt találták, hogy ezen tenger vizének minden itezéjéből 2—4 latnyi száraz jegeczes port nyerhetni az elpárolás által. Ezen pornak alkrészei: közönséges só, mész és magnesia vegyülete oldható alakban, s kali és soda vegyülete, kevés vas és a legujabb kutatások szerint, még csekélyebb mennyiségben ezüst.

A hosszas ugyan, de érdekes és nem nehéz számítás által megtalálhatni, hogy ha az Atlanti ocean vize rögtön nagy hőség által elpároltatnék, annyi szilárd tömeg verődne le belőle, hogy ez hét millió angol □ mérföld területű s egy angol mf. vastagságú kérget képezne, mellynek tetemes része só volna.

Ezen tüneményt a tenger fenekén létező sóforrások és nagy kősótelepekből magyarázzák a régibb korban a természetbuvárok.

A jelenkor buvárai ezen tünemény okát magában a földben, s a víz keringésében keresik. Véleményök szerint, t. i.

A légkörből a föld felületére leverődő vízcseppek a föld kérgébe ennek likacsain és hasadékain behatolnak, s nyomás által a föld színére kitolatnak, a hol forrásokat képeznek. Földalatti útjában különféle testekkel érintkezésbe jöven, a víz oldó erejénél fogva, amazoknak oldható részecskéit feloldja. A föld színén folydogálván, a viznek tetemes része elpárolg, s a hátramaradt szilárd részecskékkal kisebb-nagyobb mértékben saturálva a tengerbe szakad. Itt a folytonos párolgásnak kitéve, a föld fel nem oldható részecskéi a vízből leülepednek és idő folytával *sátonyokká* válnak, mellyek a tenger hullámai által folytonosan emelve, növényzettel ellátva, s a tengeri állatocskák hulláival keveredve *szigeteket* képeznek. A sönemű részecskék, a vízzel egyesülten maradnak, mellyek elpároltatván, *tengeri sót* adnak.

Hanem különös s nevezetes tény, hogy bár a tengerbe a folyókkal minduntalan omlik a nagy sómennyiség, mégis a tengervíz sótartalma ugyanazon vidéken a szemes vegyészek hosszas tapasztalásai után mindig *ugyanas*.

Ezen tüneményt következőleg magyarázhatni. A tengerben számtalan myriádnyi állatkák, habarczok, ázalékok, csigák, kagylók s más gerinczes s gerincztelen állatok élnek, mellyeknek csontjai, házikói, panczéljai, — a tengervíz feloldott részeiből képződnek. Az állatok élete megszűnván, hulláik a tenger fenekére leverődnek s lassankint rétegeket képeznek, a mint azokat a száraz föld kérgén is láthatni, melly a tenger mélyéből felmerült. K.

Bower köszén-gáz készüléke.

(Térey Pál Angol-Skótországi naplójából. *)

Az előnyös légszesz- (gáz-) világítás ma már általánosan ismeretes, ez ideig azonban kiválólag csak városokra szorított. A légszesznek kisebb-szerű készülékek általi előállítására, úgy hogy az egyes lakokra vagy elszigetelt épületekre is czélszerűen alkalmaztassék, — rég érzett közohajtás volt. E feladat most Bower szabadalmazott készüléke által meg van fejtve.

Azon sok kísérlet közül, mellyek egy kisebb-szerű, csupán magán használatra való köszén-készülék szerkesztésére és feltalálására történtek, csak igen kevesen állottak ki a próbát és használtathatnak a gyakorlati életben, részint és főleg az anyagoknak, mellyekből a légszeszt készíték, drágasága, részint pedig a készülék és azzali bánásmód komplikáltsága, következőleg a légszesznek költségesebb előállításánál fogva.

A kísérletek ez érdemben főleg olaj, vagy olajos részeket tartalmazó szilárd szénvegyületű testekkel történtek, de ha egybehasonlítás teszünk a még most is légszesz előállításra használt közönséges olajjal, könnyű szerrel ki fog tűnni, miszerint köszénből sokkal olcsóbb és tökéletesebb világ nyerhető mindaddig, míg a közönséges köszén (angol) mázsája 1 ft. 15 pkr, vagy a Bogheadi Cannel-féle — melly légszesz készítésre a legalkalmasabb — 2 ft. 30 pkrnál többre nem kerül. Ugyanazért egyedül a köszén a legolcsóbb anyag, mellyből világítási szükségekre légszesz készíthető; és Angolországban az mondatott ki, hogy egy olly készülék, melly a légszeszt a legolcsóbb árban, legegyszerűbb módon, hatásosan, és könnyű kezelhetőséggel állítja elő, *nemzeti szükségét pótol*.

Azon elháríthatlan nehézségek, mellyek, a tudományos és gyakorlati emberek véleményénél fogva, egy köszén-felhasználásra alkalmazott kisebb-szerű légszesz-készülék előállításánál felmerültek, — jelen találmány által végkép el vannak hártva.

A Bower-Porter-féle gépnek előnyei a következő pontokban foglaltnak egybe:

- a) Kis helyet foglal el és olcsó.
- b) Egyszerű szerkezetű, és igen kevés téglá építkezéssel járván, — könnyen helyből mozdítható.
- c) Csak három elkülönített részből áll, u. m. a *tüzelőhely*, melly a retortát magában foglalja; — a *kombinált készülék*, melly tartalmazza a hidraulikus sajtót, a kondensatort és tisztítót; — *végre a légszesztartó*.
- d) Nem kíván fárasztó munkát, és bármely tapasztalatlan és tanulatlan ember kezelheti. A retorta megtöltési és kiürítési módja egészen különbözik más efféle készülékeknel szokásos gyakorlattól; ugyanis a helyett, hogy a köszén minden ügyelet nélkül egyenesen a retortába öntetnék, előbb egy külön szelenczébe rakatik, honnan a csavar segítségével, annak egyszerű forgatása által a retortába vezetetik; a kikerült *coke* hasonló műtétel után a retorta másik végén egy zárt edénybe felfogatva, a füst és kellemetlen bűz egészen mellőztetik.

Ezen légszeszkészülék (apparatus) gyártó helyei: *Hunts*, London mellett, és most egy második gyár készül *Lincolnbán*, hol egyszersmind az ügynökség is létezik.

Készítettnek pedig 6 féle nagyságban és a következő áron, nem számítva a felállításai kömüves és szállítási költségeket, és pedig:

Nro. I.	15 világító lángra szerkesztett készülék, 4 óra hosszant tartó világításra számítva, mindénik láng 10 gyertyának — mellyből 6 megy egy fontra — világítását pótolván	475 ft. pp.
Nro. II.	35 világító lángra	650 „ „
Nro. III.	50 világító lángra	850 „ „

*) Annak idejében figyelemzettük olvasóinkat Térey Pál ur azon szándékára, minél fogva külföldön szerzett tapasztalásait külön könyvben ki szándékozik adni. Most jelenthetjük, hogy e sok becses tanulmányról tanuskodó munka egy része már elhagyta a sajtót s a gyakorlati ismereteket méltányolni tudó közönség figyelmét teljesen megérdemli. Junius elején az egész munka készen lesz. Kaphatni s előfizethetni rá Pesten Ráth Mórnál. Szerző szives beleegyezésével közlünk mutatoul egyet a könyv számos jeles czikke közül. Szerk.

Nro. IV. 70 világító lángra	1000 „ „
Nro. V. 100 világító lángra	1250 „ „
Nro. VI. 120 világító lángra	1500 „ „

A világító lángok számának fenébbi meghatározásánál közönséges (angol) kőszén van felvéve; ha skót Cannel-féle kőszén vétetik, vagy ehhez hasonló másféle jó minőségű kőszén használtatik, a készüléknek képessége is nevedetni fog. Ugyanis a Cannel-féle kőszén a legjobb és értékre nézve is a közönséges kőszén felett állván, a kifejlődött légszesz is gazdagabb tartalmu és nagyobb világítási képességgel bír.

A már kifejlett légszeszt felfogó és tartó *vaskalapok* (holder's) a készülékekhez aránylag következő tartalmuak és nagyságuk:

Nro. 1. 6 láb magas 6 láb széles s tartalmaz 180 köb lábat	
2. 8 „ „ 8 „ „ „ „ 400 „ „	
3. 10 „ „ 8 „ „ „ „ 650 „ „	
4. 10 „ „ 10 „ „ „ „ 800 „ „	
5. 12 „ „ 9 „ „ „ „ 1020 „ „	
6. 12 „ „ 10 „ „ „ „ 1440 „ „	

Esen „nemzeti kőszén-légszesz-készülék“ a legmagasabb felszámítás szerint 1000 köbláb légszeszt 2 pftért állít ki, beleértve a munkát, az elhasználást, a tőke kamatját és minden egyéb költségeket. A költségek a következő összeállításból kivethetők:

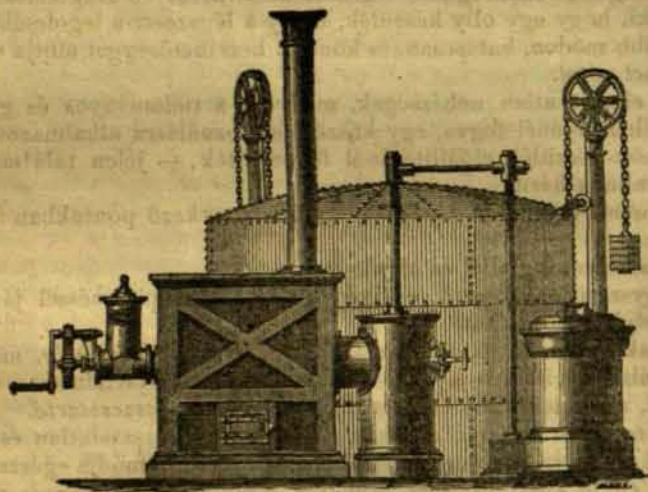
Egy mázsa (cwt.) közönséges kőszén legalább is 500 köbláb légszeszt ad, a kőszén ára	25 kr. p.
Szükségelt coke a készülék fűtéséhez, azon felül mi a re-tortából kijő	15 „ „
Egy gyermek naponként 2 óráig tartó munkája	10 „ „
Elhasználás és kopás	5 „ „
A tőke kamatai egy napra	5 „ „

Összes kiadás 500 köb lábnaál 1 ft. — kr. p.

Ez, mondom, a legmagasabb számítás, a legrosszabb fajta angol kőszén használata mellett. Rintoul ur Skóciában 500 köblábat ugyanezen készülékkel jobb fajta kőszénből 45 kron állít ki, úgy hogy a 4 téli hónapban minden istálló, saját- és cselédjeinek lakházai tökéletes kivilágítására nem több, mint 10 pft. költsége volt, pedig középszámítás szerint mindennap legalább is 15 lángot égetett; ha tehát mind a 30-at égette volna, mellynek világa felér naponként 300 gyertyával, került volna 4 hónapi világítása nem többé 30 pftnál.

Azt vélem, ennél olcsóbb világítás már alig lehet!

A légszesznek közönséges módoni gyártásánál 20 mázsa közönséges (angol) kőszénből 8500—9000 köbláb légszesz kerül ki; míg a most leirt készülék által ugyanolyan minőségű kőszénből 10,500—11,000, tehát közel 20 perzenttel több légszesz állittatik elő.

Angol-Skótországi utamban ezen új légszesz-készülék (apparatus) leginkább azért tűnt fel, mivelhogy azzal igen sok gazdaságban, kastélyban és istállóban találkoztam; így a többi közt Lincoln mellett lord Bentinock Henry hunter-istállója és vadásztanyája, — Mellville Sándor gazdag föld-birtokos, Branston Halli kastélya, — Kirton W. ur, farmer, minden gazdasági épületei és lakóháza Branstonban, — Rintoul K. ur, farmer, minden gazdasági épületei, lakóháza, udvara Skóciában East Craigilban, és több más helyek ezzel valának világítva; — és mindenfelé, a hol jártam, kutatásaimra és kérdézősködéseimre a legkielégítőbb választ nyertem.

Nehogy pedig az elmondott sok dicséret és legjobb ajánlatok mellett is, olyasmit ajánljak, minek jóságáról, hasznosságáról és czélszerű alkalmazhatóságáról enmagam gyakorlatilag meg nem győződtem; ugyanazért Porter urral, a szabadalom tulajdonosával, ismeretséget kötve, magamnak nemcsak apróra megmagyaráztattam az egész készüléket és a körüli eljárást, hanem magam is megkísértettem gyártani e légszeszt, melly után a fenébb elmondott eredményekhez jutottam.

A legmeglepőbb az egészről az, hogy azon kellemetlen szagot, melly honunkban a városokban gyártott légszesznél nemcsak a készülék közelében, de a megvilágított egyes helyiségekben, sőt sokszor az utcákon is, olly kellemetlenül bántja orrunkat, — én még akkor sem éreztem, midőn a gyártással személyesen voltam elfoglalva, a légszeszvilágítás egyébkint Angol-

Skótországban annyira elterjedt, hogy kisebb városokban is a termék, lakóházak, szóval minden helyiségeknek, hol csak világra van szükség, gyertyával, vagy olajjal kivilágítása valóban a ritkaságok közé tartozik; Porter ur készülékének feltalálása óta pedig még a faluk, puszták és elszigetelt lakok is mintegy új világra kezdenek ébredni; mint bebizonyult jó és közhasznu találmány olly kelendőségnek örvend az, hogy Porter ur kénytelen volt, ez évben egy második gyárt még megnyitni.

E munka szerzője Porter urnak felhívására küldött már Angolországba néhány fajta magyarországi kőszént azért, hogy azokat Porter ur maga módja szerint vegyertani bonczolás alá véve, s tudassa, mennyiben volnának azok alkalmasak Bower-féle légszesz előállítására, s a több fajok közt ismét, mellyik lesz a legalkalmasabb?

Az eredményeket, remélem, igen rövid időn a hírlapok útján közölhetni, minthogy általános biztosítékkal már birok Porter urtól annyiban, hogy egyik levelében már kinyilatkoztató: „miserint a magyar kőszén várakozását kielégíté.“ Addig is, míg tehát az eredményeket számokban bemutat-hatom, honfitársaimat egy részt figyelmetessé akarom tenni előre is ezen fontos találmányra, míg más részt arról is biztosíthatom, miszerint bizonyos, igen elfogadható feltételek mellett Porter ur késznek nyilatkozott, közhasznu találmányával a magyar közönségnek is szívesen szolgálhat.

E munka szerzője e részben bővebb felvilágosításokkal is szolgálhat.

Irodalom és művészet.

△ (Vörösmarty-ösztöndij alapítvány) Baján, részint a tanulóifjuság műveiből szerkesztett Emlény után bejött jövedelemből, részint egyes adakozások útján befolyt 300 újftal lón megalapítva. Célja, a tanuló ifjuságot nemzeti irodalmunk művelésére és megkedvelésére buzdítani. Az alapítványhoz b. Rudics József 6 mlsza 100 újftot adott.

— Megjelent második kiadásban, Pápán, egy névtelen buzgó kegyur költségén: „Gyermek-dietetika, azaz: egészségtani életrendszabályok emlékek versekben minden felekezetű fi- és nő-népnövénydékek számára. Irta Eddi Illés Pál.“ — E kis mű, mellyhez az eszmét Fáy András költötte fel, gyermekeknek adandó ajándéokra igen alkalmas. Népiskolákban ezen emlékkersek az évről évre betanultatandó tantárgyak közé tartozhatnak. A szerző szívesen megengedi, hogy e műve, olly nemes célra, bárhol a két magyar hazában és bárki által utánnyomathassék.

+ (Grimm A. L. „Regéi a görög és római őskorból“) magyar fordításban megjelentek. A munka három kötetre terjed következő tartalommal: „Arion. Thezeus. A szép Psyche. Dädalus és Ikarus, Gyges, Philemon és Baucis, Phaeton, Midas király, a számárfülv. Perseus, Rhampsinit tornya. Orpheus, Odysseus. Ajánlatára elegendő s szerző nevét egyszerűen megemlítenünk. E szépen kidolgozott regék érdekes olvasmányt nyújtanak nemcsak a fiatalságnak, de a meglett koruaknak is. A fordítás általában sikerültnek mondható. A munkát 12 fametszet is ékesíti. Ára most 2 ft. 20 kr., később 2 ft. 50 kr. Kiadta Boldini Róbert.

+ Egy érdekes munka jelent meg közelebb második, újra átdolgozott kiadásban. Ez Török József, debreczeni tanár és m. akadémiai tagnak, olly czimű munkája: „A két magyar haza elsőrangú gyógyvizei és fürdő-intézetei, természet-, vegy- s gyógytani sajátságaikban előterjesztve.“ A jeles munkához 12 csinos tájkép van mellékelve, u. m. Balatonfüred, Bártfa, a császár-fürdő Budán, Harkányi fürdő, Mehádia, Parádi csevice-fürdő, a parádi timsós fürdő, Pöstyén, Szklenó, Szliács, Szobráncz, Trencsén. E munka igen jó szolgálatot tesz azoknak is, kik fürdőre menni szándékoznak, s egyszerűsmind bebizonyítja, hogy a két testvérhazát a természet különösen megáldotta kitünő minőségű gyógyvizekkel.

+ (Horkai Bácsi, a gyermek-irodalom) egyik szerencsésebb képviselője, felhívást intéz a gyermekekhez, olly czimű két kis könyv pártolására; „Kis brugó; és Kis cimbalom;“ vagy: magyar dalok gyermekek számára. Ára e két kis munkácskának külön-külön 25 új kr. Szerző a gyermekekhez intézven szavait, többek közt ezeket mondja: „Többször hallottam gyermekek ajkain nem korukhoz való, sőt néha illedelmet sértő dalokat. Ez elhatározott engem, hogy ha mások a nagy embereknek irnak dalokat, én meg irok a kis embereknek: az én pajtásaimnak. Hozzá is fogtam a munkához, és csakhamar megszülemltet az én „Kis hegedűm“ Pesten, és utána nem sokára „Kis trombitám“ Kolozvavartól. A ti gyermek-világotok egy része: tanuló-lástok, játszástok, kedvteléstek, vágyaitok, természeti szemlélődéstek, ártatlan tréfáitok, örömetek, rendszereitek, a hon, szülők, s mások iránti szeretetek stb. van ezekben leírva, kedvre a jóra buzdító dalocskák alakjában.“ Hasonló tartalommal fog megjelenni a „Kis brugó“ és „Kis cimbalom“ is f. évi szeptember végén. Az aláírási iverk junius 30-ig, a pénzek pedig a példányok átvétele után bérmentve, Horkai Bácsihoz Mármaros-Szigetre küldendők. Gyűjtőknek 8 aláíró után egy ingyenpéldány jár. — Ha meggondoljuk, mennyire szükében vagyunk még folyvást a gyermek-irodalmi termékeknek, nem lehet örömmel nem üdvözlőnk a kedélyes Horkai Bácsit, midőn e téren újabb termékeivel lép föl.

+ Beküldetett szerkesztőségünkhöz: „Sacerdos in tribunali confessionis. I. Restitutio. II. Casus reservati.“ Pro usibus confessoriorum, synodaliium, et concursualium examinum, ac seminariorum. Edidit Grynaeus. A munka 120 lapra terjed, s kapható Hartlebennél 50 új krért.

+ (A „Telivér“) czimű száz aranyat nyert új vigjáték első színrehozatala e hó 23-ra van kitüzve, hanem azért könnyen el is maradhat. — Hát Bernáth Gáspár régóta emlegetett „Ki a vivát?“-jának mikor kiálthatunk vicátot!?

+ (A nemzeti ssinháznál) azon fontos esemény történt, hogy a drámaírók visszakapták minden előadásra érvényes jegyöket.

+ (Óriási szindarab.) Párisban „Mihály a rabszolga“ című új darabot hoztak színre, mely est 8 órától csak reggeli 2 óráig tartott. A közönség türelmesen végignézte a hat óra hosszát tartó előadást. — Ha nem családunk, Madridban meg olyan eset fordult egyszer elő, hogy a közönség egy ujan színre hozott darabot stante pede ismételtetett, az illető díjakat másod ízben is lefizetvén.

+ (Halmágyi Sándor „Saphira“) című 3 kötetes regénye megjelent. E munka tárgya a Bátoriak korszakából van merítve, mely körülmény már magában igen érdekessé teszi, nem is tekintvén a regény irányát, szép leírásait, sok helyt sikerült lélektani jellemzéseit. E munka szerzőnek regényírói tehetségét igazolja, még pedig oly tehetséget, mely nem csak mesével tartja olvasóit, hanem eszmék körül jár s az élet és morál igazságait fűrkeszi. Ára a három kötetnek 2 ft. 60 kr. újpénzben. Pesten kapható Ráth Mór könyvkereskedésében.

+ (Tóth Fercenstől „Történeti képek“) cím alatt egy füzet jelent meg közelebb. Tartalma: Patakvár és lakói. Johanna. Hajdankor költője. Losonczy tesvérek és Bátori Klára. Fülel. Álkirály. Ecsegi Borbála. A király esküje. A kegyencz. Két Tóth. A 235 lapra terjedő füzet kapható 1 ft. 20 kr. Ráth Mór könyvkereskedésében.

+ (Két új vigjáték.) Györy Vilmos és Kiséri fiatal beszélyírók egy-egy vigjátékot írtak, melyeket a drámaírók választmány már el is fogadott. Györy vigjátékának címe: „Gyula szerelme“, Kisérié pedig „Egy frakk kevés“ keresztnevet kapott. Mindkettő egy felvonásos. Szívünkben ohajrjuk, hogy szerzőknek e téren első kísérlete minél nagyobb sikert arasson.

+ (Franciaországban a Lamartine javára nyitott aláírás) be van fejezve. Az aláírók száma körülbelül 45,000; az aláírt összeg 400,000 frankot tesz ki.

+ (Joachim magyar hegedűművész Londonban) kitűnő diadalt aratott. Az angol lapok lelkesedéssel szólnak róla. A „Times“ többek közt azt mondja, hogy Joachim mind technikai virtuozitására nézve, mind pedig az örök időkre számtalán mesterművek lángeszű felfogása s előadásában, minden élő hegedűművész közt annyira legnagyobb, hogy azt senki kétségbe sem vonhatja.

+ (Kletzer Ferencz.) gordonkaművész hazánkba, a meiningeni és szász-koburg-gothai hercege kamaravirtuóza, angolhoni és amerikai műutazásából hazájába visszatérvén, jelenleg fővárosunkban időz. Mint mondják, nemzeti színpadunkon be akarja mutatni művészetét.

△ (A magyar tánc.) Lakatos Sándor táncmestert több előkelő horvát család Varasdra hita azon czélból, hogy ott a magyar táncokat betanítsa.

+ (Feuille Octávnak „Egy szegény ifjú története“) című fordított regénye, mely már a „P. N.“ tárczájában közölve volt, most Pfeiffer könyvkereskedésében önállólag is megjelent.

+ (Színházi játékrénd ápril hóban.) A „P. N.“ nem kis fáradságot igénylő összeállítására szerint volt a nemzeti színháznál a lefolyt hónapban mindössze 22 előadás, és pedig tisztán színműi 12, dalműi 8, vegyes 2. Eredeti színmű adatott 8, idegen 5, magyarosított 1; eredeti dalmű 3, idegen 5; újdonság kettő került színre u. m. „Róma leánya“ tragoedia Hegedűstől, s „Pestre kell mennie“ vigjáték Dux Adolftól. Bérletszünetes előadás 2. Vendégektől fölléptek: Nagy Jakab tilinkós, Servais gordonkás, Stighelli hőstenor, s Mariotti énekes. — A tagok következőleg voltak elfoglalva: Fölléptek 10-szer Szilágyi, és Tóth József, 9-szer Feleki és Lendvai, 8-szor Udvarhelyi Miklós, 7-szer Füredi, Lendvainé, Szerdahelyi és Tóth Soma, 6-szor Ellinger, Hegedűs, Hollósy L-né, Kőszeghi, 5-ször Hegedűsné, 4-szer Szathmáriné és Rónainé, 3-szor Eötvös Borcsa, Felekiné, Jókainé és Rónai, 2-szer Bignio, Bartháné, Ellingeré, Fehérvári Mari, Némethi, Huber Ida és Prielle Kornélia, 1-szer Benza, Campilli, Komlóssy-K-né, Komáromy és Hajnal Hermina.

Ipar. gazdaság, kereskedelem.

△ (Folyamszabályozási munkálatok.) A csongrádi tiszai árterületen a balparton meg van mentve összesen 105,000 hold, a jobb parton 58,516 hold, melyből azonban a csanyi-percsorai leszámítandó. A belvizek szabályozására is előmunkálatokat tettek, melyek kivitelével a rétek öntözése eszközölhető lesz.

△ (A jászkeséri tiszai-szabályozó társaság) a Sarudtól Szolnokig készített 40,000 ölnyi töltés által 148 ezer holdat mentett fel a Tisza kiöntései alól.

△ (Szőlőművelés.) Bicske, Alcsuth és Szentpéter vidékén, számos új szőlőt ültetvényeznek, miután a tagosztály által erre sokan elégséges tért nyertek.

△ (A budapesti kereskedelmi kamra) maj. 2-ki ülésében jelentve volt, hogy Buda s Ó-Buda kivételével, melyek a rájuk eső járulékoknak csak csekély részét fizették le, az egyes megyékből már csak kevésbé tetemes összegek lesznek beszolgáltatandók, melyek behajtása rövid időn várható. Ennélfogva a kamara vagyoni állása ez évi jan. 1-vel 3809 ft. 98 kr. újp volt, mihez 2990 ft. 91 kr. künnlevő a hátralék hozzáadandó, és így az összeg, 6800 ft. 89 krt. tesz ki, melyből a 1613 ft. 85 kr. kiadást levonva, marad 5187 ft. 4 kr.

⊙ (A bécsi nemzeti bank pesti főhjának alapja) a pesti kereskedelmi testület kérelmére 500,000 ft. bővítést nyert.

△ (A pesti kereskedelmi bank) elhatározta a forgatmányi (giro) üzlettel végkép felhagyni s az e szerint módosult alapszabályokat és utasításokat megerősítés végett felsőbb helyre terjeszténi.

⊙ (A magyar bor Berlinben) diadalmaskodott minden versenytársán. A

francia bor bevitele apadásban van. Mult évben a városba 5204 mázsa francia pezsgőt, 923 m. magyar, 823 m. spanyol és portugál, 413 capi bort vittek be. Minek köszönheti a magyar bor ez előmenetelét? Először az itthon alakult bormivelő s kereskedő társulatoknak, melyek a magyar bornak piacot és hitelt szerezni igyekeznek; másodsor a vasutaknak, melyek a szállítást mindenüvé megkönnyíték.

Közintézetek. egyletek.

(A magyar Akademia) maj. 16-án tartott ülésében, a titkoknak a bécsi politechnikum magyar növendékeinek egy iratát olvasta fel, melyben azok az Akademia alapítókéjének szaporítására 500 ftot küldtek. Az alelnök báró Eötvös József vállalta magára a tud. társaság közönetét egy iratban kifejezni. Hollán Ernő székfoglaló beszédét tartá, melyben a vasúthidak építés-rendszeréről, különösen pedig a rostélyhidakról értekezett. Galgóczi Károly szintén székfoglaló beszédet tartott, melynek tárgya: a mezőgazdaság a tudomány moztani színvonalán.

△ (A kolozsvári nemzeti színház) bizottmányának jelentése szerint, az intézet összes bevétele 11,838 ft. 59 kr., kiadása pedig 11,702 ft. 31 1/2 kr., — a lefolyt 1855-, 1856-, 1857-iki színházi évek alatt.

△ (A szarvasi gazdasági egyesület) maj. 8-án gyűlést tartott, de semmit sem végzett, mert kevés tag volt jelen. Vajjon miben találja melegségét az illy közönyösség?

⊙ (A Sst. István társulat) majus 5-én tartott vál. ülésében az alelnök jelenté, hogy az „Encyclopaedia“ nyomtatása gyorsan halad; elhatározta, hogy a megállapított nyolczadrét helyett a könyv 4-edrétben fog nyomtatni, — az előfizetők s tagok az ígért 50 iv nyolczadrétű helyett 70 iv negyedréti nyomtatványt kapnak. A nyomtatás körüli gazdálkodás javasolta e változtatást, mely a „Szentek Élete“ kiállítását körül is foganatba vétetik. A jelen évi közgyűlés napjainul jövő junius 5-ike és 11-ike lön kitűzve.

△ (A Magyar Gazdasági Egyesület) igazg. választmányának maj. 5-én tartott üléséből értesültünk, hogy az egyletnek e napig történt bejegyzések szerint 362 névszerinti alapítványban összesen 120,769 ft. biztosított alapítványi tőkéje és összesen 1089 alapító és évdijas tagja van bejegyezve. A pesti takarékpénztár részvényesei, a Magy. Gazd. Egyesületnél két alapítványra 441 újftot utalványoztak. A Hegyaljai Bormivelő Egyesület a Magy. Gazd. Egyesület tagjául jegyeztette be magát az 1859—64-ik évekre. Gr. Károlyi István ördögösi uradalmából 5 db. kos, 10 db. nőstény juh, b. Sina érdi uradalmából szintén több darabot jegyezték be a törzskönyvbe. A gellérthegyi szőlőre Császár Ö Felsége által ajándékozott 10,000 ft. kifizettetett.

— (A Magyar Gazdasági Egyesület közgyűlése.) junius 6-dik napján fog tartatni. A közgyűlés kezdetét veszi reggeli 10 órakor, az Egyesület köztelkén. A medárdvásár alkalmával tartandó gazd. eszköz- és géptárlat napi rendére nézve ezuttal a következők hozatnak emlékeztetbe, u. m.: 1) A kiállítás f. é. junius 5-kén délelőtti 11 órakor veszi kezdetét s tart junius 8-ig bezárólag, minden nap reggeli 9 órától esti 7 óráig. A kiállítás helyisége a nemzeti színház megett fekvő régi főútszert. 2) A kiállítandó tárgyak május 24—31-dik napjain vétetnek át a kiállítás helyszínén. 3) A bírálókat a kiállítást közvetlen megelőző napokon t. i. junius 1—4-dik napjain történnék, nevezetesen az ekeverseny s egyéb szántóvető eszközök és gépek próbájának megtartására: junius 3 és 4-ke tüzetik ki, n. m. b. Sina Simon urnak, egyesületünk alapító tagjának hazafui szívesességéből, a Budapesthez közelfekvő ercsi urodalomban. Az ekekkel s egyéb szántóvető eszközökkel e versenynél résztvenni akarók eszközeiket szíveskedjenek junius 3-kán Ercsi-be a helyszínére leszállítani, mire a rendes közlekedést fenntartó gőzös kényelmes alkalmat szolgáltat. Ugyan e napon egyszersmind a junius 4-kén tartandó próbák számára minden szükséges előkészületek meg fognak tétetni. A gazdaközönség e próbákhoz junius 4-kén reggeli 6 órakor rándul le egy e czélra a hazafias háziur szívesességéből megrendelt külön gőzhajón, mely a próbák megtartása után a t. gazdaközönséget még az nap este vissza is szállítja. 4) A kiállítást látogató közönség számára a belépti díj tíz (10) új krajczár, ugyanannyi a kiállítási jegyzék ára is. Egyesületi tagok szabad jegyeiket a titkoknoki hivataltól szíveskedjenek átvenni.

△ (A Hevesmegyei Gazdasági Egyesület) elnöke, Kovács László ur, a tagokhoz felszólítást intézett, hogy az egyletnek közelgő állatkiállítását minél népesebbé tegyék beküldéseikkel. A helyiségek már rendezvék és képesek nagy számú állatnak helyet adni.

M i u j s á g ?

— (Dr. Batizfalvi Sámuel magán gyógy- és orthopaediai intézete), melynek czélját és szerkezetét ez év elején bővebben ismertettük e lapokban, Pesten a királyutca 93. számú házában majus 15-én nyílt meg s azóta teljesen felszerelve, betegeket fölvetélésre készen áll.

+ (A vasszépmi püspök) ő nagyméltósága elhatározta, hogy az általa megvett és ujonnan építendő „Naphoz“ címzett vendéglőben szintermet is fog állítatni.

+ (Sauer színtársulata) Zala-Egerszegen működvén, minden törekvése mellett is oly csekély pártolásban részesül, hogy, mint egy ottani levelező írja, „az egerszegiek köz szegényére bukásnak néz eléje.“ Talán nagyobb közönség látogatná az előadásokat, ha, mint Kakas Márton a pesti nemzeti színházról megjegyzé, távirati sürgönyöket olvasnának fel a színpadon.

△ (A bor ára emelkedik.) A vásárlások nagyban történnék: a közelebb mult héten, csak Pestről vittek külföldre vasuton 8000 akót, az átvitt mennyiség is lehetett 7—8000 akó.

+ (Az ezerforintos bankónak) nagy szeme van, azért talán sokakat fog érdekelni olvasóink közül azon hír: hogy az ezerforintos bankjegyek csak f. majus hó végeig járnak rendes forgalomban. Jövő hónapban csupán a bécsi főpénztárnál fogadtatnak el beváltásra; június 30-ika után pedig egyedül a bankigazgatóság különös engedelmével fognak beváltani, de ekkor is csak külön folyamodvány benyújtása mellett.

⊙ (A pesti izraelita község) előljárósága elrendelte, hogy a zsinagógákban minden imánapon könyörgések tartassanak a császári fegyverek győzelmeért.

⊙ (A pesti izraelita-község) képviselőinek majus 11-iki ülésén a helybeli főrabbi állomásra nagy többséggel dr. Meisl A. urat, jelenleg stettini rabinust, választák meg.

△ (A pesti izraelita-kórház) 1858-ik évben 565 betegnek nyújtott ápolást, közülök 44 meghalt. Adakozások folytán szintén 1944 ft. 99 kr. ujp. és 6 darab aranyat vett be készpénzül, a természetben tett adakozásokat nem is számítva. A 9576 ft. 82 kr. kiadást az említett adakozásból, továbbá a betegek által fizetett díjból, az egylet és az izraelita-község segélyéből fedezték.

⊙ (A pesti régi német színház) újból fölépítését a pesti községtanács egy időre elhalasztotta, mivel az e célra szánt értékpapirokat most levonás nélkül nem lehetne pénzzé tenni. Ennek tolytán a nevezett épület helyiségeinek mostani bérlői nem fognak onnét kihurcolkodni.

△ (A dunamelléki ref. egyházkerület) maj. 2-án tartott közgyűlése elhatározta, hogy az elhunyt Irinyi József emlékezte az egyházkerületi jegyzőkönyvben az elhunythoz méltó sorokban örökíttessék, s a gyűlés részvéte a gyászoló édesanyjának külön levélben is kifejeztessék.

+ (Lakatos magyar táncmestert) néhány előkelő horvát család Varsadra hívta meg, hogy ott a magyar táncokat betanítsa.

— (A szolyvai savanyu viz.) A melegebb idő beálltával a borvizek ideje is megérkezett. Hazánk e tekintetben is dusan meg van áldva s e hűsítő egészséges italnak nagy divata van nálunk régóta. Elég legyen a rég ismert nevek között megemlíteni a borszéki, parádi, bártfai, lubló, suliguli, szulini, czigelkai, bikszádi, szalatnyai, homoródi, elópataki stb. vizeket. Ezeknek és számtalan másnak mai napig megvannak hivei; de van egy savanyuvíz, mely néhány év óta mindig növekedő arányban látja szaporodni izlelő barátait, s ez a szolyvai savanyuvíz, mellynek most már csaknem minden nevezetesebb városban van raktára. E víz méltán megérdemli a növekvő részvétet, mert az, könnyű savanyu borral vegyítve, valóban igen kellemes pezsgő italul szolgál s egyes betegségekben, mint a seltersi, gleichenbergi stb. magában is használtatik s ez utóbbiakat hasonló alkatrészeinél fogva teljesen pótolhatják. Megjegyezzük még, hogy e víz az égvényes konyhasós savanyu vizek közé tartozik; forrása Bereg megyében Munkácshoz 3 órányira Szolyva mezőváros határában a Latorca partján fakad s innen hordatik szét ezer meg ezer üvegekben a haza különböző részeibe. (Dicséretleg emlékezik e forrásról és gyógyhatásáról Török József is azon jeles munkájában, mely a haza gyógyvizeit tárgyalja s mely mai irodalmi rovatunkban bővebben van érintve.)

+ (A feldunasoron) új utca keletkezett, azaz, hogy az utca tulajdonkép már meglelt volna, de még neve nem volt. Elkeresztelték tehát „új-pesti utcának.“ Midőn ezen utca elnevezését megemlíthük, eszünkbe jut Új-Pest, mely csinosodás tekintetében gyors léptekkel halad előre.

+ (Molnár György színtársulata) jelenleg Kassán működik, s kitűnő pártolásban részesül. A jelesen szervezett társulat 45 tagból áll. Mint egy kassai levelező írja, a színház mindennap megtelik, szombat- és vasárnapokon pedig sokan visszatérni kénytelenek, mert nem jut számukra hely. Jövőre Molnár egy állandó fedett színpadot építtetésé tervezzi, mellyben a szükséges faanyagot a kassai község tanács ingyen fogná szolgáltani. Molnár társulatáról a vidékről annyi kedvező tudósítás és dicséret érkezett már a lapok számára, hogy cseppet sem véljük a dolgot nagyítani, ha e társulatot az összes vidéki színtársulatok közt legerősebbnek tartjuk.

+ (A kolozsvári színtársulat) június elején N.-Szebenbe megy s ott fog működni augusztusig, azután négy hétre Brassóba rándul, s innen ha sikerül, nov. közepéig Vásárhelyre. Szebenben, mint a „K. K.“ írja, már előre is nagy részvéttel bérlék ki a páholyokat a magyar saisonra. — Ugyancsak Kolozsvárot Nagy Jakab tilinkóművész is be fogja magát mutatni a nemzeti színpadon, (valószínűleg eddig már meg is történt.)

— (Fátyol Károly Nagy-Körösön.) Nagykörös, majus 11-én. Sokáig emlékeztető nap marad reánk nézve maj. 10-ke, mellynek estvéjén olly ritka élvezetben részesítette bennünket Fátyol Károly gondokaművész kitűnő játéka, minőt kevesen élvezének közölnök, a legnagyobb rész pedig még eddig soha sem. Nem csak reményünket, de képzeletünket is felülmutta, az érzésgazdag, lelkesítő mesterijáték; melly dicsőségére válik e zeneeszköz kezelőjének. — Minden darabot szeretett volna az örömtias, fellelkesített közönség újra hallani; de míg a nagyobb rész „ujrát“ kiáltozott, a szakértők a meghatott s gyenge egészségű művész fáradsága iránti gyöngédségből, kiméletre hívták fel a közönséget. — Azonban a „Román dal“ eljátszása után alig, az „Édes falum határa“ utolsó dalt eljátszva pedig a „taps, éljenek s újra“ kiáltásával meg nem szűnt a fellángolt érzelmi közönség, míg Fátyol Károly újra hangszere nem tévé kezét. E ráadás, még csak ez volt ám aztán igazán jó. Távozáskor mindenki ezt kérdezé: lesz-e második előadás? nem, mit igen sajnálunk, mit csak úgy hozhat helyre Fátyol Károly, ha még máskor is utjába ejti N.-Köröst. Mert még Kecskemétről is jöttek meghallgatása végett. Mit szólunk az előadó illeteljes, szerény magaviseletéről, melly rokonszenvünket teljesen megnyeré? Fátyol Károlyt, e szép

tehetséget, ki valódi nemzeti kincs, kivel Simonfy s a derék Pecsényánszky együtt utaznak, kit ők vezérelnek, mindenki figyelmébe ajánljuk. Csak azt sajnáljuk, hogy a lelkes magyar művész: Pecsényánszkyt is nem hallhattuk külön játszani, de későn tudta meg a közönség, hogy Pecsényánszky volt az, ki Fátyolnak kontrázott. — Jeles művészek, lelkes hazafiak, szives emlékeztünk, áldás és szerencsekívánatunk kíséren művészi pályáton. — Fazekas L.

+ (Berzsenyi Dániel szobra) a nemzeti muzeumnak, mint az igazgató Kubinyi Ágoston ur jelenti, már átadatott. Együttal az igazgatóság az intézet nevében köszönetet mond azon magyar- és erdélyországi tisztelt hölgyeknek, kik e szép mű létesítéséhez járultak, valamint azon sopronyi hazafiaknak is, kiknek költségen a hozzávaló talpazat szereztetett. Örömmel vesszük Kubinyi Ágoston ur azon nyilatkozatát: hogy e szobor Züllich Rudolfnak egyik legsikerültebb műve.

△ (A kávé és cukor drágulása miatt) a pesti kávéosok azonnal felszöktették árucikkeik árát. A kávé ára némelly helyen 1, másutt 3 ujkrál lett magasabb. A jó gazda e csapás ellen azáltal védi magát, hogy ritkábban kávézik a kávéházban. Egyáltalában mindenféle kereskedő, árus, főlebb csigázta cikkeinek árát, és pedig gyakran minden ok nélkül.

+ (Háromlábú borju.) A „M. N.“ írja: Medveczky Mihály aszodi földmives f. hó 10-én a cs. k. állatgyógyintézetnek egy háromlábú, tökéletesen kifejlett hathetes eleven bika-borjut hozott be megvásárlás végett, mellyet a cs. k. intézet igazgatósága, mint ritkaságot, az intézet részére sietett is megvásárolni. A borjunak jobb mell-lába helyén a lapoczkacsont tökéletes, s a járásnál sajátszerűleg mozog. A borju bámulatos könnyűséggel jár s fizkándozik. A nevezett intézetben ezen élő csadaszülött bármikor megtekinthető.

+ (Szolnokról) írják a „Hölgyfutárnak,“ hogy ott a svajeci Graubünden kanton Chur városából két fiatal irlalmasszerzetbeli apáca fordult meg a napokban, kik fölsőbb engedelem mellett segélyt kéregetnek szegény kórházuk fölépítésére. A szolnokiak körülményeikhez képest bő adományban részesíték a messze földről ide utazott jövevényeket. Ők másfél évi utazásuk alatt Magyar- és Erdélyországban, mi közben nyelvünket is meglehetősen megtanulták, mind a r. katolikusok, mind a protestánsok részéről szives fogadtatást tapasztaltak, minélfogva kolostoruk második alapítóul a magyarokat vallhatják.

△ (A jövő termés.) Szatmár vidékén gazdag aratást remélnök, ha valami elemi csapás nem következik be. Gyümölcs és makk nem lesz, a sok hernyó és sáska pusztítása miatt; a gyümölcsfák levelükből kifosztva, úgy néznek ki, mintha elszáradtak volna. — Balassa-Gyarmat környékén a korán beállt tavasz miatt a tenyészlet legalább két héttel előbbre haladt a szokott időnél, ha virágzaskor szeles vagy esős idő nem lesz, a középszerűnél jobb termést várnak; a szőlők középszerű szüretet, az erdők jó makktermést ígérnek; a gyümölcsfák annyira rakvák áldással, hogy hacsak-fele érik is meg a most rajtuk levőnek, a teher alatt letörnek az ágak.

— Tuzsész Tabajdon (Fehérmegye). Tabajd, maj. 8. Rémes éjszakánk volt folyó hó 5-én éjfélt után egy óra tájban, midőn öt polgártársunk hajlékát a bősziült elem egy pár óra alatt tökéletesen elhamvasztá úgy, hogy virradatra már csak az ég felé meredező kormos kémények ábrázolák a felettük hirtelen elvonult enyészlet gyászos képét, és hirdetik helységünk ébredezni kezdő lakosainak, kik a biztosítással még eddig sem barátkoztak meg, hogy ne késsenek vagyonaikat biztosítani s ne elégedjünk meg azzal az erős bizodalommal, hogy majd megmenti a jó Isten. Meg ám édes atyámfiai! akkor, ha az általa adott eszközöket felhasználjuk; mert valamint mikor imádságunkban arra kérjük az Istent, hogy adja meg mindennapi kenyerünket, azonban ha kezeinket összedugjuk, vajjon teljesíti-e akkor kérésünket? bizonyosan nem. Nem használta az eszközöket azon öt leégett szerencsétlen polgártársunk sem, kiknek szerencsétlenségén már némellyek kezdenek okulni s vagyonaikat az égés ellen biztosítják. A tűz alkalmával felebaráti részvétüket kitűnő segélyükkel tanusították a szomszéd doboziak, kik alkalmas fecskendezőjökkel megmentették a biztosítatlan ref. iskolaházat, mellynek megmaradásához már semmi reményünk nem volt. Ezen felebaráti segítségük értésére esvén a jót jutalmazni tudó szolgabiráknak, azonnal a község pénztárából 5 ft. ösztöndíjt rendelt számukra kiadni. Ugyancsak iskolaházunknak ezen kétes megmaradása egyháznaknak egy lelkes tagját N. . . . J. . . . urat azon nemes tette ösztönzé, hogy az azt a maga költségén rögtön biztosítottatta az Első magyar általános biztosító-társulatnál, hogy az illy veszélynek kitéve többé ne lehessen. Ezen nemes tetteért legyen jutalma az illető jöltevének az illyen jöttekből származni szokott önrézt. — B. J.

— Nagy-Mihályból (Zemplén) írják: majus 12-én délután nagy szerencsétlenség érte városunkat, ugyan is négy óra tájban egy ronda szalmaház, nem tudhatni mi módon, gyuladván ki; a tüzelem nagy szélvész következtében csakhamar Nagy-Mihályban 40-en felül, és szomszéd Sztrárain helységben 160 házat, szóval 200 épületnél többet hamvasztott el. Az összes kár százezernél többre becsültetik, biztosítva csak kevés volt. — A magyar tűzkármentő-társulat ügynöke már harmadnapra a hely színén megjelenén, és mint eddig mindenkor, úgy most is a nála biztosított kárvallottak segélyezésében rögtön intézkedett. Vásárunk igen pangó volt, az éllelmek ára igen felszökkent, nevezetesen a gabnáé és tengerié, mellyek köble 20 forintra emelkedett. Egy héttel előbb 10—11 volt, vetéseink olly szépek, hogy alig emlékeztünk szebbekre; a tavalyi széna-spekulánsok iszonyuan megcsalátoztak.

— Ungmegyéből írják, hogy Nagy-Zalacska helységében közelebből az itt n. t. Andruhovics Miklós lelkész ur vezetése alatt felállított faluiskola-

lában nyilvános próbatétel tartatván, ez alkalommal a tanulók nagy száma az olvasásban, írásban, hit-, természetben, geographiában stb. kitűnő előmenetelt tanúsítottak, nevezetesen pedig a számtanban. Dicséretére szolgál a fentebb tisztelt lelkész urnak, hogy iskolai tanítási rendszerét igazán az életből merítve rendezte.

+ (A silahi műkedvelő-társulat) mely már pár év óta fenáll, mint egy ottani levelező írja, annyira haladt a művészet pályáján, hogy nem egy vándor szintársulattal bátran meg is mérkőzhetik. E derék műkedvelők közelebb az ottani tűzvész által károsultak javára rendeztek előadást sikeresen. A közönség nem mulasztja el, e műkedvelő előadásokat szorgalmasan látogatni.

— (Felvilágosítás a tengerre sóvárgó soproni ifjút illetőleg.) Sopron, maj. 16. A Vasárnapi Ujság 19. számában „Egy magyar ifju tengerészi szenvedélyéről” olvasván és némelly az igazságtól eltérő állításokkal találkozván, szükségesnek tartom, miután a tárgy nyilvánosság elé került, az esemény valódi milétértől értesíteni a t. szerkesztőjét, remélvén, hogy azt méltánylandja. A tisztelt beküldőt, kinek szives jóakarataért köszönetet mondok, legkevesbé sem akarom rossz szándékkal vádolni, csak azt sajnálom, hogy tudósítását csupán hallomásból merítette, s csak ebből eredhetett a hiányos előterjesztés. A dolog következő:

Egyed fiam, ki 1814-ki aug. 17-én született, már korán — tíz éves korában — a tengerészi pályához nagy hajlamot érzett s ki is nyilatkoztatta szóval s azáltal, hogy leginkább oly könyveket szeretett olvasni, melyekben tengeri utazások s kalandok foglaltattak. Robinsont többször is olvasta, s a nélkül, hogy képzelődése mesterségesen felhevített volna regényes elbeszélések által, évei haladtával növekedett benne a tengerészetre való hajlam.

Mint a mi tájkunkban kivihetetlen dologról, mi szülék s a rokonok is leaktuk beszélni szándékáról, s végre, tanácsunkra kalmárság tanulására tökélt el magát, s meg is volt határozva, hogy az 1857-ki tanév végeztével, melyben a 4-dik gymnasiumi osztályt végzendő volt, kereskedő inas leend. De előbb, a tengerészi életre való hajlam folyvást s titkon élénk levén elméjében s újra erőt vevén rajta, miután a tanodai előadások jul. 24-én befejeztettek, az 1858-ik jul. 25-én vasárnapon délután magához vevén három év óta megtakarított ösztöndíját, a nélkül, hogy valakinek szöveget volna, a szülék házat elhagyta. Nem tudván, hová került, a rendőrségnél feljelenttem, de sem távirtdai, sem egyéb nyomozásokat nem használtam. Sejtvén, hogy Triesztbe vette útját, az ottani érdemes lelkész urat levél által megkértem, hogy a fiut, ha talán nyomára találja, vegye ótalma alá. Nyomára találni annál könnyebb lett volna, mivel nevét el nem változtatta. De már harmadnapra jul. 28-án este Triesztből visszajött. Ott egyebet nem tett, mint megnézte a tengeri hajót a kikötőben s tudakozódott hajósinasi állomárról, hajóskapitányal megismerkedni nem volt szerencséje. Így tehát a nyilvános vizsga előtt egy nappal előbb megjelent s július 30-án délelőtt tartatott vizsgálatban részt vett.

De fordulatot vett a fiunak sorsa is. Mert visszajöttével illy elhatározott tengerészetrei elszánást látván, most mi szülék többé nem elleneztek kívánságát s ígértük, hogy meg fogjuk kísérteni, lehet-e őt valahol mint hajósinast alkalmazni? Egy helybeli nagyon tisztelt s tekintélyes asszonyság s más ur is sziveskedtek ismételve Triesztbe irni, de siker nélkül. Szint oly kevés sikerrel irt K. igazgató ur Amsterdamból és Hamburgba, valamint én más tisztelt ural együtt Hamburgba fordultunk, de kedvező választ épen nem nyerhettünk, sőt visszajeszto feleletek érkezvén, minden remény elenyészett. De még ez sem tántoríthatta meg a fiut szándékában, ő erősen megmaradt a megkedvelt életmód utáni törekvésben.

Most 1859-ki február 23-án nt. K. lelkész ural együtt Bremába irtunk fiam ügyében s mártius 20-án kedvező válasz érkezett, hogy Egyed, ki korához képest elég erős termetű s különben egészséges testalkatású s a mellett épen nem volt elkényeztetve, — Brauer hajótulajdonostól „Ernestine” nevű kereskedő hajón, mint hajósinas van felvéve s okvetlen mártius 27-én Bremában megjelenni ne késedelmeskedjék. Ennélfogva, minthogy a dolog siető volt, márt. 22-e tüzetett ki az elutazásra. Egyed fiam elbucszott a tiszt. tanári kartól, a mint illik, mert a téli iskolai félévben a gymnasiumi V-ik osztály tanulója volt s a mellett üres óráit rajzolással s a francia, leginkább pedig az angol nyelv megtanulására fordította. Az elutazás napján nt. K. lelkész ur német bibliát, az ötödik osztályu tanulótársai pedig magyar bibliát ajándékoztak neki emlékül. Szüléin, testvéreim s szerető rokonin kívül a tisztelt osztálytanár s az ötödik osztály tanulótársai őt, mint elbucszó tanulótársukat a pályafőig kikísérték. Ez alkalommal tanulótársai közül egyik bucsuzó-versezetet adott kezébe. Ugy elbucszván indultunk, én, őt Bécsig kísérendő, ő pedig mártius 23-án az északi pályán este 7^{1/2} órakor Bremába utazandó, hol is ugyanazon hó 25-én szerencsésen megérkezett, s aprilis 6-án mint hajósinas, Ernestine nevű kereskedő hajón, Baltimore felé Amerikába, elvitorlázott. Ott talán, Isten segítségével a napokban partra fog szállani.

Mind Bremából, mind Bremerhafen kikötőből elutazása előtt a tengerészetrei kedvelő fiu igen kedvező megnyugtató levelet irt. Uti költséggel Bremáig s ruházataira szükséges költséggel elláttam, de örökségről s atyai anyai jusról szó sem forgott fenn.

Kétféle képét birjuk. Mert én őt Bécsben, onnét elutazása reggelén uti ruhájában photographiroztattam, ülve, jobbát kis asztalon fekvő, ajándékul kapott, biblia felett nyugtatva, komoly tekintettel. Másik képe daguerrotypirozott, Bremából. Mint hajósinas dolgozó ruhájában hajóskapal fején, matrőzkés kezében, kis asztalka mellett állva, derült meglegedett arczife-

jezéssel. — Nem rég irtam a fiunak Baltimoréba levelet, melyre ha ő szerencsésen oda érkezik s a kegyelmes Isten akarja, még e tavasz lefolyta előtt feleletet várok.

Legbensőbb örömmel s szives hálaadással olvastam az említett cikket, t. beküldőjének zárszavait, s ohajtom, hogy az ur Isten adja hozzá áldását, hogy beteljesedjék a buzgó kívánság. — *Kleeblatt Hermán*, tanár.

Egyveleg.

⊙ (A nemrég elhunyt Humboldt Sándor) semmi végintézkedést nem tett hátrahagyott vagyonáról; de komornyikja Seiffert J., ki 33 évig szolgálta őt s ez idő alatt utazásaiban kísérője s mindenkor hű ápolója volt, egy törvényes adománylevelet mutatott elő, mellynélfogva a megboldogult igen terjedelmes könyvtárát, minden értékes arany- és ezüst-neműit, ágyait, fehér ruháit, szóval az egész butorzatot, s így csaknem egész vagyonát neki hagyta, kivéve csak nyomatlan kéziratát, a készpénzt és néhány cikket, melyeket az elhunyt a fölsőbb körökből ajándékképp kapott, melyek mindegyikéről külön rendelkezett. Kéziratai közt egy befejezett, eddig nem látott terjedelmű földleirási művet találtak, mely a törvények szerint örökösre száll. Készpénzben és értékpapírosokban csak 400 tallért találtak nála. Az elhunyt, ki az államtól némi kis nyugdíjat húzott, e 400 tallérnak is tetemes részét irásilag öreg komornyikának engedte át, azon célból, hogy avval temetési költségeit fedezze. Hogy Humboldt mekkora súlyt vetett a személyes kitüntetésekre, kitetszik abból, hogy egy elhanyagolt penészes szekrényben, egészen rendezetlenül, összezsufolva találtak mindazon rendjeleket, melyekkel a világ fejedelmei őt elárasztották, úgy hogy elmondhatni, miszerint még ennyi rendjelet egyetlen tudós sem kapott soha. Hogy milyen legyen temetése, arról sem intézkedett. Törvényes örökösei: testvéreinek, Humboldt Vilmosnak fiai s unokái; ezek vették zár alá hagyatékát, semmit sem tudván a komornyik birtokában levő adománylevélről. Ez utolsó egyebiránt, Humboldt közbejárására már régtől ki volt nevezve kastélynagygyá (Kastellan), a király parancsára azonban továbbra is ura oldala mellett kellett maradnia. — Humboldt Sándor holtteste, könyvtárában volt kiterítve. Egyszerű tölgyfa koporsóba tették, melyet forró égáji növények vettek körül. Egész Berlin, sőt távol vidékről is sok ember zárandokolt koporsójához. — Máj. 10-én ment végbe ünnepélyes temetése. Mindaz, mit Berlin és vidéke tudomány, művészet és értelmiségben felmutathat, csatlakozott a menethez. Az elhunyt rendjeleit három diszruhás kamarás vivé, a hat királyi istállóbeli ló által húzott gyászkocsi előtt, melyen a virágok, s babérral diszített egyszerű koporsó fedetlenül állott; a gyászkocsit 20 tanuló palmaágakkal környezte. A regensherczeg s az összes királyi herczegek s herczegnők a székes templomban várták annak megérkezését.

+ (Humboldt Sándornak) a francia császár parancsára Versaillesben szobrot emelnek.

+ (Humboldt Sándor) tetemeinek diszszertartásos kitétele alkalmával rendjelei közül a Newski Sándor gyémánt-rendet valami istentelen kéz ellopta. Temetése alkalmával pedig az oranienburgi külváros alsó néposztálya részéről botrányos kihágások történtek.

(John Walker, a dörzsgyufa feltalálója,) mint a lapok írják, 78 éves korában meghalt. John Walker találmánya által kétségtelenül nagy hasznót tett az emberiségnek; de másrészt az is igaz, hogy, bár akaratlanul, találmánya által a szándékos gyujtogatást megkönnyítvén, s a vigyázatlanságból eredt tűzvészeket is elősegítvén, milliókra menő károkat okozott. De hiszen, nincs oly szent dolog, mivel a gyarló emberiség vissza nem élne.

⊙ (A brodii nagy tűz.) Gallicziából, Lembergől, írják, hogy ott majus 6-án, délután 2 és 3 óra közt, egy aranyművesnél tűz ütött ki, s az épen dühöngő szélviharban két óra mulva már ezer ház volt lángba borulva. Otástárolt szó sem lehetett, az emberek éltük megmentésével voltak elfoglalva, s közölök 40 a lángok közt találta halálát, 60-ról pedig még nem tudják, hová lettek. A tűz alatt s utánvaló napon a lakosság a mezőn tanyázott, mindegyik, a gazdag úgy mint a szegény, csak annyit menthetett meg, mennyit egyszerre elbirt, egyebe mind odaveszett. Azt talán említeni is felesleges, hogy e tűz által számtalanok jutottak koldusbotra. A károsszeg még nincs egészen kipuhatólva, azt azonban már tudni, hogy e roppant tűzvész által az Első magyar általános biztosító-társaság hatodfélezer forintig, a többi a birodalomban levő társulatok pedig összesen mintegy hétszázezer forintig érdekelvék. Nagy részük van ebben a trieszti társulatoknak is, melyek épen ez időben számos tengeri hajótörés által is tetemesen igénybe vannak véve.

+ (Borzasztó tűzvész.) Jeddóban (Japán fővárosa) 50,000 ház égett le. A tűz két nap és két éjjel dühöngött. Miután a tűz épen azon negyedben pusztított, hol a legzsebb raktárak és a fényüzési cikkek rakgyáriai voltak, a kár mérhetlensége elképzelhető. — Japánban epemirigy pusztit, mely csupán Jeddóban egy hét alatt 150,000 embert ragadott el.

+ (Milyenek az osztrák katonák?) Az „Akhbar” című algiri lap írja, hogy az algiri néptörzs az osztrák katonákat oriánsnak hiszi, kik közül mindegyik naponként egy-egy fél ökröt eszik meg, s úgyiuk oly nagyok, hogy esőzészkor a tűzér faköponyönyegnek használhatja azokat, s bennök föl-s alá sétálhat. Szerintük az e fajta-ügyük oly szerkezetűek, hogy ha egyet közülök akárhol elsütnek, a többi is ugyanakkor magától süll el, s egy töltés elég arra, hogy mindent, mi útjába esik, összeromboljon. Azon hir is el van köztük terjedve, hogy Toulon és más két francia város már az ellenség kezébe került. Illy mesékkel ijesztgetik magukat a jó algiriak!

+ (Gazdag parasztnő) halt meg nemrég Cognacban, (Franciaországban) ki bizonyára megérdemli, hogy örökösei emlegessék azon egy millió frankért, melyet nekik hagyott.

Szinházi napló.

Péntek, majus 13-án: „*Róssa és Róssika*.” Vigjáték 4 felv. Vigjátéki szerepekre színházunk igen jó erővel rendelkezhetik, azért a vigjátéki előadások, többnyire ki szokták elégíteni mind a közönség, mind a kritika igényeit. A mai előadás is nem csak a fő, de a kisebb szerepek is csaknem egészen kifogás nélkül voltak betöltve. Hanem a közönségnek „betöltetlenség” ellen méltán tehetünk kifogást.

Szombat, majus 14-én. *Stighelli* ur föllépteül: „*Lammermoori Lucia*.” Opera 3 felv., zenéjét írta *Donizetti*. Már nem is számítottunk többé arra, hogy a jeles vendéget ezuttal negyedszer is halljuk, s ime a mai szinlap jelenté, hogy *Stighelli* ur „közkívánatra” még egyszer föllép a „*Luciában*.” Ennek csak örveendhetek mind azok, kik jeles énekét minél többször kívánják hallani, mind azok, kik előbbi föllépései alkalmával tán akadályozva voltak, előadásain megjelenni, s így alkalom kínálkozott nekik arra, hogy az elszalasztott élvezetekért negyedik fölléptéből némi kárpótlást szerezhessenek. Többi közt az „átok-jelenet” megkapó szépséggel énekelte.

Vasárnap, majus 15. „*Csikós*.” Eredeti népszínmű 3 felv. Irta *Szigligeti*. Réthi a vén csikóst utánozhatlan sajátosságokkal szokta adni, s csak ez egy szerepe miatt is még folyvást felejthetlen; de örömmel valljuk meg, hogy e szerep Zöldiben jobb személyesítőt talált, mint hittük volna. Játékában sok eredetiséget tanusított, mit a közönség nem mulaszt el méltányolni. Hege-düsné és Füredi, mint mindig, jelesek voltak.

Hétfő, majus 16. „*Fogház*.” Vigjáték 4 felv. *Benedix* után fordította *Fáncsy Lajos*. Felvonások közben *Wildhack Adél* és *Bauret Johanna* 11 éves tánczosnők léptek föl. Nem tudjuk, mi indíthatta az igazgatóságot fölléptetésükre; de annyi bizonyos, hogy nem nagy dicsőségére váltak. Már előbb az aradi színpadon is bemuttták magukat a kis bécsi tánczosok. Az „A. H.” fölléptőkre illetőleg az általuk elrejtett kéjelgő spanyol baleróra vonatkozólag így sajtolt fel: „O tempora, o mores!”

Kedd majus 17. „*Kunok*.” Eredeti opera 4 felv. Zenéjét szerző *Császár György*. Ez rögtönözve adatott elő az előre hirdetett, de *Ellinger* betegsége miatt elmaradt „*Hunyady László*” helyett; azért nem csuda, ha hiányosan adatott elő. *Ellingerné* két szakmára szerződött (természetesen kettős díjért), pedig úgy látszik, egy szakma is sok neki.

Szerda, majus 18. „*Hamupipóke*.” Színmű 5 felv. *Barrière* után fordította *Feleki*.

Csütörtök, majus 19. „*Portici néma*.” Opera 5 felv. Zenéjét szerző *Auber*.

Szerkesztői mondanivaló.

4481. **S. Vadna**. A vita személyeskedés terére csapott át, mely az ügynek nem használ, csak még jobban bonyolítja. Az iskola körüli hiányok, melyek, úgy látszik, a czáfolat dacára is léteznek, egyetértés és összműködés útján pótlandók legcélszerűbben. Azt igen sajnáljuk, ha az iskolatanítót, azon pusztán gyanúra, hogy a lapunkbeli felszólalást ő írta, fenyegették volna „utczára való kirakással,” sőt „a mindennapos bosszantások miatt már el is hagyta a helységet, mely azóta tanító nélkül áll!” — Minő féltés az a sajtó hivatásának! Minő szűkkeblűség egy szabadon kimondott szó irányában, mely ellen még ha sértés és igaztalan volna is, száz más orvosszernék kellene léteznie az illetők keblében. De az eljárás a legnagyobb igazságtalanság is, mert ezennel ünnepélyesen kijelentjük, hogy e lapok szerkesztősége a kérdéses tanítóval semmiféle összeköttetésben nincs és soha nem is volt.

4482. **Sobok**, M. L. Köszönjük a rajzot, mely a figyelmet mindenestre magára vonja, de csak úgy bírhatna érdekléssel, ha egyuttal el is mondhatnók, mit jelent. Sziveskedjék ön utána járni e régiség mibenlétének s azt annak idejében velünk is tudatni.

4483. **Lanthoz**. Az első versszak szolgáljon válaszul. Ide írjuk egymásután: „Némuly el már zugo lantom Ne zengj több vézekett; Némuly némuly el örökre Ne zengj gyászéneket.” — Tehát „némuly!”

4484. **Frater György**. Az utolsó versszak miatt nem adhatjuk. Jó lesz, ha ön végig várja a lapunkban most folyó „*Budavár ostromát*,” s ennek elolvasása után még egyszer megkísérli erejét e valóban méltó tárgyon.

4485. **Barátomnak**. Expressus által az illető kézbe küldendő. Kiválólag magánügy.

4486. **N. Várad**, H. K. — Egyáltalában nem utközünk meg a „kis reclamatió.” Cserében csak azt kívánjuk, hogy önk se apprehendálják, ha rögtön nem teljesíthetjük a kívánatot. Az akarat, sőt ígéret megvan; be fogjuk váltani. Mikor? — ez olyan kérdés, melyre a véges szerkesztői elme az utolsó percig nem válaszolhat határozottan. Ne feledjék önk, hogy a V. U. most hatodik évét járja s azóta igen sokan vannak, kik az önkéhez hasonló igényeket táplálnak. A kézirat halomra gyűlt, de a dolog természete hozza magával, hogy e részben független szabad rendelkezést tartunk fenn magunknak. — Az egyes pontokra nézve szívesen beleegyezünk.

4487. **M-y Péter**. A kérdésre nézve azon kis térkép is nyújthat felvilágosítást, melyet a P. U. mult számában közlöttünk. Egyébiránt most igen nagy számmal kaphatók már kisebb nagyobb, olcsóbb drágább olaszországi térképek. Minden könyvtáros bolt tele van velök.

4488. **Bravár**, V. L. — A névjegy-t örömmel és sajnálkozva vettük. Az új terv igen szép, régóta pengettük mi is, de hagyjuk egy időre nyugodni. A „magyar mútáni lapnak” is meg kell születnie, de a jelen viszonyok közt nem lehet arra gondolni. Ön által említett barátunk és ön igen jól fogják tenni, ha nem felelik a tárgyat, hanem mindinkább készülnek rá. — A szegedi építész jutalomdíja áll. Az akademiái értesítő bővebb felvilágosítást adhat. — A „beszély” akaratunk ellen kérezt. Bendelkezését szívesen teljesítjük; bár a két hasonló tárgy ezikk nem zárna ki egymást.

Nyílt tér. *)

A baromfi-tenyésztő társulat érdekében. (Nyílt válasz a 42-dik számú írtató *Szilassy György* urnak. Pádon.) A baromfi-tenyésztő társulat

*) E rovatban közölt cikkekért csupán a sajtóhatóság irányában vállal felelősséget a Szerk

némű pártolásban igen, de népszerűségben egyáltalában nem részesült, mit bizonyít azon körülmény is, hogy a jó előre kihirdetett alakító közgyűlésén öt tagnál több nem jelent meg; és az, hogy az elnökséget elvállalni hölgyeink egyáltalában vonakodtak; a társulati szövetkezéseknek pedig legbiztosab alapja a közönség népszerűségében gyökerezvén, egy komolyabb érdek kockázatát nélkül nem volt tanácsos, megalakulását erőszakolni; valamint nőink érdekéből a kezdeményezett ügyet végkép letenni.

Illy körülmények közt a felhívást velem együtt aláírt buzgó és a társadalmi munkásság pályáján méltó nagyra becsülést kiérdemelt indítványozók megbízásánál fogva az elkészített alá szabályokat a magas cs. k. Helytartósághoz benyújtottam, s azalatt tevékenyen oda működtem, hogy a társadalmi téren több népszerűségben részesülhető társulat jöjjön létre, mely aztán, ép a kérdéses tárgyban érdekeltek ohajtására, ezzel némi testvéri kapcsolatba lépve, népszerűbb alakban, a nőnem gyakorlati hivatásai összegét felkarolva, nemzeti érdekeink követelte irányt adjon magyar nőink családi és társas életének.

Ez érdekekben tehát az előkészítő eszközök birtokába jöve, a haza általános rokonszenvére talált m. kertészeti társulat megalakulva, a legnépszerűbb hazai tekintélyek pártolásával nyomban életbeleptethető új terv kibocsátására, úgy hiszem, a jelen viszonyok nem alkalmasak.

Annál fogva ha *Szilassy György* ur a többi összesen eddig bejelentett 118 tag (kik közül csak 26-an fizették le előre részvényüket) a baromfi-tenyésztő társulat alapján, a nemzeti életkérdéssé vált női realis hivatások összeférhető ágnit egybecsatoltatni kívánják; el kell várniok azon közel jövőt, melyben a társulati szövetkezések, nagyobb tenyész-melegre számítva, gazdagon jutalmazhatnak.

Remélem, miszerint a társadalmi téren némi sikert kivívott eddigi tevékenységem elég biztosságot nyújt arra, hogy a t. közönség bizalmát kiérdemlendő, az ügyek kezelése körüli késedelmezésem, a siker biztosítása tekintetéből jelen körülmények közt alig legyőzhető. *Lukácsy Sándor*.

HETI NAPTÁR.

Hó- és hetinap	Katholik. és Protest. naptar	Gör.-orosz naptar	Nap- kelet nyug.		Izraelit. naptar	Hold- kelet nyug.	
			ó. p.	ó. p.		ó. p.	ó. p.
Majus		Majus			Igar R.		
22 Vasárnap	B 4 Ilon. Jul.	B 4 Cant.	10 D 4 Sim.	4 18	7 35	18 L.-Bó.	* * 8 36
23 Hétfő	Dezső püsp.	Dezsér	11 Motius v.	4 17	7 36	19 (mer)	0 21 9 44
24 Kedd	Johanna özv.	Janka	12 Epiphan.	4 16	7 38	20	0 40 10 51
25 Szerda	Orbán püsp.	Orb Ger.	13 Gliceria	4 14	7 39	21	0 56 11 47
26 Csütörtök	Ágoston	Ágoston	14 Izidor v.	4 13	7 41	22(zameg)	1 12 1 6
27 Péntek	Pazzi Magd.	Béd. Hil	15 Pachom.	4 13	7 41	23 Bjt Ga.	1 28 2 19
28 Szomb.	Vilm. Germ.	Vilmos	16 Gliceria	4 12	7 43	24 S. 5 P.	1 44 3 29

Holdnegyed: ☾ Utolsó negyed 25-én 6 perczel déli 12 óra után.

TARTALOM.

Henszlmann Imre (arczkép). — Dal a buszárokról. *Dalmady Győző*. — Buda ostroma s bevétel 1541. (folyt.) *Pauler Gyula*. — A szappan. — Léghajó-vaspálya a Rigi-hegyen (képpel). — A borsod-tapolczi meleg fürdő (képpel). — A jég-eső. G. — *Tárház*: Kakas Márton imitt-amott. — Honnan veszi sőtartalmát a tenger? K. — Bower köszön-gáz készül-ke. — Irodalom és művészet. Ipar, gazdaság, kereskedés. Közintézetek, egyetlek. Mi újság? Egyveleg. Színházi napló. Szerkesztői mondanivaló. Nyílt tér. Heti naptár.

— A **Politikai Ujdonságok** 20-ik számának főtartalma: A harcztérről. — Heti krónika. — A f-ló-olaszországi esatater (térképpel). — **Tarcsa**: A piemonti királyi család. — Urbéri egyezség Rádon, Lénárdfaluban. — Vidéki közlemények: M.-Vásárhely, I iny stb. Ausztriai gymnasiumok átnézete. Urbéri kárpótlási kötlevelek hurása IV. V. VI. — Rendes rovatok.

Előfizetési felhívás

VASÁRNAPI UJSÁG és POLITIKAI UJDONSÁGOK

két havil, azaz: majus—juniusi s nyolczhavi, azaz: majus—decemberi folyamára.

Előfizetési feltételek:

(VASÁRNAPI UJSÁG a POLITIKAI UJDONSÁGOKKAL együtt.)

Két hónapra (majus—juniusra) 1 ft. 50 kr. ujpénz.
Nyolcz hónapra (majus—decemberre) 6 „ — „

Külön előfizetés a Politikai Ujdonságokra:

Majus—december 3 ft. ujpénz.

☞ Minden tíz előfizetett példányra egy tiszteletpéldány. — A pénzes-levellek bérmentes küldése kéretik.

A Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságok kiadó-hivatala

(Pest, egyetem-utca 4. szám.)

Felelős szerkesztő: **Pákh Albert** (lak. uri-utca 12. sz.)